

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI

Pedagogická fakulta

VYJÁDŘENÍ NEGACE V SOUČASNÉ ČEŠTINĚ

Diplomová práce

Autor práce: Miroslav Fruhwirt

Studium: IV. ročník – prezenční studium

Obor: Anglický jazyk – Český jazyk

Vedoucí práce: PhDr. Květoslava Musilová, Pd.D.

Katedra: Katedra českého jazyka a literatury

2010

Olomouc

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracoval samostatně a použil jen uvedenou literaturu

.....
vlastnoruční podpis autora práce

V Olomouci dne 30.6.2010

1. ÚVOD	5
2. DEFINICE NEGACE.....	6
2.1 Lexikální negace	8
2.2 Syntaktická negace	13
3. NEGAČNÍ VÝRAZY	14
3.1 Rematizační funkce	14
3.2 Funkce neslovesné klauze	15
3.3 Funkce výrazu modifikující souřadící spojovací výraz	15
3.4 Funkce doplnění slovesa	16
4. SOUSTAVA ČESKÉHO ZÁPORU	17
4.1 Jak se zápor vyjadřuje	17
4.2 Druhy záporu	17
4.2.1 Zápor větný	17
4.2.2 Zápor členský	21
4.2.3 Zápor lexikální	22
4.2.4 Zápor lidový	23
4.3 Popření obecné	23
4.4 Popření částečné	26
4.5 Dvojitý typ záporu obecného	31
5. NEGACE U SLOVES	33
6. NEGACE ZÁJMEN A ANTONYMA	34
6.1 Antonymie	34
6.2 Komplementarita	35
6.3 Konverzivnost	35
6.4 Antonyma s předponou ne-	36
6.5 Antonyma s předponou ni-	37

6.6	Antonyma s předponou bez-	37
6.7	Antonyma s předponou proti-	37
6.8	Antonyma s cizími přeponami	37
6.9	Předpony se vzájemným antonymickým významem	38
6.10	Zastoupení antonym u slovních druhů	38
7.	METODICKÁ ČÁST	40
7.1	Vyhodnocení dotazníku	40
7.2	Přehled vyhodnocení všech hypotéz	80
8.	ZÁVĚR	82
	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	83
	PŘÍLOHA.....	85
	ANOTACE	91

1. ÚVOD

Ve své diplomové práci jsem se zaměřil na problematiku vyjadřování negace v současné češtině. Toto téma jsem si zvolil, protože mě zajímají různé způsoby vyjadřování negace jak v češtině tak v angličtině.

Cílem této práce bylo zjistit pomocí dotazníku u náhodně vybraného vzorku respondentů, jaké způsoby vyjadřování negace jsou pro ně typické a se kterými by naopak mohly mít problémy s vhodným použitím v různých komunikačních situacích.

V teoretické části jsem se zabýval problematikou negace v širším kontextu. Zaměřil jsem se na její členění z různých hledisek a na její uplatnění při komunikaci.

Ze začátku jsem studoval různé teoretické zdroje, které byly k negaci dostupné a z nichž jsem vytvořil dotazník s otázkami, které měly potvrdit nebo vyvrátit teze, které jsem k negaci vytvořil. S hledáním respondentů jsem neměl žádné problémy, všichni dotázaní byli ochotni můj dotazník vyplnit.

V metodické části jsem se zabýval vyhodnocováním jednotlivých otázek, u nichž jsem vytvořil hypotézy, jejichž vyhodnocení je na konci této části.

2. DEFINICE NEGACE

(Kedrov, B. M., 1957) Negace, tj. vystřídání starého novým a opozice nového vůči starému, kladného vůči zápornému atd. probíhá tak, že negace spojuje postupně se střídající etapy vývoje. Díky tomu má celý vývojový proces charakter nepřetržitého, vnitřně souvislého procesu pohybu a obnovování. Jelikož se však v průběhu vývoje nadále opakují momenty negace, dialekticky pojatá negace obsahuje nutně také svou vlastní negaci. To znamená, že když v určité vývojové fázi nové negovalo staré, bude toto nové později samo stárnout a bude negováno jiným novým, ještě dokonalejším, které je vystřídá atd. nekonečně, pokud se odehrává vývojový proces.¹

(Calda, E., 1999) Správné používání logických spojek a kvantifikátorů, negování jednoduchých i složených výroků včetně jejich symbolických zápisů patří k důležitým dovednostem, které si při studiu základů výrokové logiky máme osvojit. Uvedené dovednosti hrají důležitou roli ve formování a rozvíjení kompetencí, které jsou nezbytné nejen v dalším studiu, ale také v životě. Konkrétně jde o srozumitelné vyjadřování, účelné formulování myšlenek a logicky správné zdůvodňování postupů a závěrů řešených problémů.

K základním pojmům logiky patří pojem výroku, který je na střední škole zaváděn intuitivně, stejně jako pojem množiny: výrokem rozumíme sdělení, u kterého má smysl otázka, zda je, či není pravdivé.²

(Robová, J. 2008) Tato formulace je následně zpřesňována konkrétními příklady výroků, které nás postupně vedou k chápání jednoduchého výroku jako jednoduché oznamovací věty, u které má smysl rozhodnout o její pravdivosti. Formulace "má smysl otázka" a "má smysl

¹ KEDROV, B.M., *Negace negace*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1957, 71 s.

² CALDA, E. *Matematika pro gymnázia*. 3.vydání. Praha : Nakladatelství Prometheus, 1999. 170 s.

rozhodnout" jsou do značné míry vágní, avšak umožňují nám nezabývat se pravdivostní hodnotou jazykových sdělení typu "pan učitel je prvočíslo" nebo "be, fe, le, me, pes se veze".

Pokud bychom použili formulaci "výrok je oznamovací věta", u které umíme rozhodnout, zda je pravdivá, či nepravdivá, měli bychom problémy s určením pravdivostní hodnoty tvrzení typu "před deseti lety jsem se na první jarní den probudil v 7 hodin ráno", i když intuitivně cítíme, že jde o výrok. Důležitým kritériem, zda tvrzení je či není výrokem, je tedy skutečnost, že z hlediska jeho pravdivosti nastane právě jedna ze dvou možností (pravda x nepravda).³

(Mráz V., 1981) Úkolem logiky zpravidla není určování pravdivostních hodnot jednoduchých výroků, pokud jejich pravdivostní hodnota závisí na jejich věcném obsahu; to je předmětem zkoumání příslušných vědních oborů. O pravdivostní hodnotě výroku "číslo 2 311 je prvočíslo" rozhoduje matematika jako vědní disciplína, v případě výroku "sinice jsou prokaryotní organismy" rozhoduje biologie. Logika zkoumá, jak závisí pravdivostní hodnota složených výroků na pravdivosti jednoduchých výroků, z nichž se složené výroky skládají.⁴

(Metodický portál RVP, 2010) K hlavním dovednostem, které si máme v úvodu do logiky osvojit, patří negování výroků. Negace výroku je opět výrok, který popírá pravdivostní hodnotu původního výroku. V případě, že původní výrok popisoval, za jakých podmínek nastane určitá situace, negace tohoto výroku musí postihnout všechny podmínky, kdy daná situace nenastane. Každý výrok lze negovat použitím formulace "není pravda, že..." a dále zopakovat původní výrok. Avšak takové negování je mechanické, i když správné, a nevede nás k pochopení významu negace. Z metodického hlediska je proto vhodné používat pozitivní vyjádření negace, je-li to možné. Takové formulace negací nám pomáhají ujasnit si pojmy i vztahy mezi objekty.⁵

³ ROBOVÁ, J. *Výroky a jejich negace*. [online]. 2008, poslední revize 2010 [cit. 24.6.2010]. Dostupné na www.rvp.cz

⁴ MRÁZ, V. *Logika pro pedagogy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 200 s.

⁵ *Metodický portál RVP*. [online]. 2008, poslední revize 2010 [cit. 24.6.2010]. Dostupné na www.rvp.cz

(Russel, B. 1967) Existují však i tvrzení, které nemají žádnou odpovídající negaci. Např.: Kápne-li na můj nos nějaká kapka vody, řeknu „prší“. A právě to lze nazvat primárním tvrzením, při němž neupínáme svou pozornost na větu, ale užíváme ji tak, aby se bezprostředně vztahovala na něco jiného, totiž na déšť. Zeptáte-li se mne však „prší?“ a já se podívám z okna, mohu odpovědět „ano“ nebo „ne“. Tyto dvě odpovědi jsou takříkajíc na téže úrovni. V tomto případě je mi nejdříve předložena nějaká věta a teprve potom díky této větě nějaký meteorologický fakt, který mi umožňuje odpovědět „ano“ nebo „ne“. ⁶

(Ústav formální a aplikované lingvistiky, 2010) Rozlišujeme dva typy negace:

2.1 Lexikální negace

(Lotko, E., 1975) Lexikální negací rozumíme užití negačního morfému (předpony, zápornky *ne-*) k vytvoření záporné podoby slov, a to substantiv (*nepřítel*, *nedochvilnost*), adjektiv (*nelaskavý*, *nestálý*) a adverbii (*nedobře*, *nezajímavě*).

Nejobvyklejším způsobem, jak vytvořit záporné slovo, je odvozování a to buď tak, že ke kladnému slovu (základu) přidáme prefix *ne-* (vědec→nevědec) nebo odvozením od již záporného slova (*neohrabanec*, *neohrabavě* ← *neohrabaný*). Ne vždy je však snadné určit směr fundace, jelikož záporné slovo mohlo vzniknout jak od záporného, tak i od kladného slova (substantivum *nevědeckost* je fundačně spojeno jak s kladným protějškem *vědeckost*, tak se záporným adjektivem *nevědecký*). Z tohoto důvodu nemůžeme zkoumat lexikální negaci bez zřetele ke kladu, stejně jako slova fundovaná bez vztahu ke slovům fundujícím.

Z hlediska vztahu fundace mezi kladem a záporem členíme záporná slova do dvou skupin. Do první skupiny patří ta záporná slova, která mají kladný protějšek, s nímž jsou spojená vztahem fundace (*nepřítel*← *přítel*). Kladné slovo se tak stává základem slova záporného jak po

⁶ RUSSEL, B. *Logika, jazyk a věda*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1967, 279 s.

stránce zvukové formy, tak i po stránce lexikálního významu. Tento typ slov můžeme zařadit do skupiny označené jako přímá lexikální negace.

Do druhé skupiny náleží záporná slova, která přímo netvoří vztah fundace se slovy kladnými, protože kladný protějšek jednoduše neexistuje nebo je pouze formální (nemístnost = nevhodnost X místnost = oddělený uzavřený prostor v budově). Slova z této skupiny proto budeme řadit mezi nepřímou lexikální negaci.

Vztah záporných slov ke kladu není ale tak jednoduchý, jak by se mohlo na první pohled zdát.

Složitější vztahy můžeme nalézt ve slovotvorných řadách a svazcích. Záporná slova z první skupiny (přímé lexikální negace) jsou spojena s kladem kromě již zmíněného základního vztahu (neklid←klid) i složitějšími slovotvornými vztahy, které se uplatňují v již zmíněných slovotvorných řadách nebo svazcích (**neklidnost**, neklidně ←neklidný ←klidný←**klid**).

Záporná slova z druhé skupiny (nepřímé lexikální negace) jsou spojena s kladem pouze složitějšími slovotvornými vztahy (**nerozum**←nerozumný←**rozumný**). V některých případech však najdeme ve vztahu těchto záporných slov ke kladu vztah pouze čistě významový, který se uplatní jen na úrovni jednotek vyššího řádu (než jsou jednotky pojmenovávací), na úrovni usouvztažňujících jednotek (**nedočkavost**, nedočkavě←nedočkavý – takový, který se nemůže dočkat – **takový, který se může dočkat**).

O možnostech negovat

Při srovnání slovotvorných řad nebo svazků záporných slov s řadami či svazky jejich kladných protějšků zjistíme, že hlavní rozdíl mezi nimi spočívá především v rozvinutosti těchto řad a svazků. Svazky a řady u kladných slov jsou bohatě rozvinuté, což u těch záporných platí

naopak. Často můžeme najít jen jednu záporné slovo, jímž bývá většinou adjektivum (prostor – Ø, prostorný – neprostorný, prostorně – Ø, prostornost – Ø).

Tento stav nalezneme v textech, nicméně v mluveném projevu se mohou vyskytovat záporná slova, která bychom v písemném nenalezli (například slovo neobjektivita ve slovníku sice nenajdeme, ale ve větě komentátora Žádná neobjektivita nemůže nastat se realizuje díky existenci ostatních slovotvorně příbuzných kladných a záporných slov: objektivní – neobjektivní, objektivně – neobjektivně, objektivnost – neobjektivnost).

Skutečnost, která ovlivní, zda se to které záporné slovo bude realizovat či ne, je frekvence toho kterého slovo v kladu. Můžeme říci, že slova, která se v kladu často vyskytují, mají vyšší šanci na realizaci své záporné podoby než slova s nižší frekvencí, u nichž se záporný protějšek často nevyskytuje. Toto platí u adjektiv a od nich odvozených adverbíí a substantiv na -ost. U ostatních substantiv není realizace záporné podoby natolik závislá na frekvenci jejich kladných protějšků.

Tento vztah můžeme najít i v rozdílech v polysémii mezi kladem a záporem. Slovtvorně rozvinutému kladu, jehož výskyt je frekventovanější oproti záporu, odpovídá i bohatá polysémie. Naopak méně slovtvorně rozvinutému záporu, který není tak frekventovaný, odpovídá chudší polysémie. Nakonec je potřeba ještě zdůraznit, že realizaci záporných podob ovlivňuje samotná sémantika slova.

Hlavním mimojazykovým činitelem, který podporuje vznik záporných lexikálních jednotek, je bezesporu potřeba sdělení. Tvorba záporných slov je častá především u odborného vyjadřování. Odvozeniny typu nefonolog či nechirurg patří mezi lexikální jednotky, které souborně pojmenovávají všechny jedince, které základová slova (fonolog, chirurg) nezahrnují, protože nemají vlastnost, která je typická pro tu kterou základní skupinu. Důležitou roli zde hraje úmysl mluvčího nebo pisatele. Pokud chce mluvčí zdůraznit odlišné pracovní zaměření lékaře

specialisty kladným výrazem, může říct například urolog, chce-li však vyzvednout jeho odlišnost od jiných kategorií pomocí záporné podoby, řekne nechirurg a automaticky myslí všechny specializace kromě chirurgie.

Záporná substantiva, která označují konkrétní věci (nekov, nemovitost) mají shrnující význam (pomocí jednoslovného pojmenování určujeme všechny záporné případy, které jsou eliminovány z rozsahu kladného výrazu).

S méně častými a nezvyklými zápornými jednotkami se můžeme setkávat v uměleckých textech nebo v publicistickém stylu.

V jazyce je časté užívání protikladných pojmů vedle sebe. Tím lze dosáhnout přesnějšího a úplnějšího významu slova, čehož využívají ve velké míře výkladové slovníky. Postavit klad a zápor vedle sebe pomáhá mluvčímu vyjádřit své myšlenky ve větší šířce a s větší přesností a účinností. I tento faktor způsobuje větší výskyt záporných slov popřípadě má vliv na realizaci potenciálně existujících záporných protějšků.

Snaha o co nejpřesnější vyjádření nutí mluvčího (pisatele) k hledání synonymních výrazů a tím pádem i k užívání záporných lexikálních jednotek, čímž se vyznačuje především odborný a publicistický styl.

Všechny výše uvedené faktory se ovšem neuplatňují ve stejné míře. Spisovný jazyk často potřebuje pregnantní, abstraktní a zevšeobecnující vyjádření, proto je zde potřeba sdělení, označení designátu, jenž je obsažený ve významu slova, důležitým faktorem. Lexikální negace tak přispívá k aktualizaci a intelektualizaci spisovného jazyka.

Spisovný jazyk se zpravidla realizuje psanou řečí a dialekt spíše mluvenou, což ovlivňuje výskyt záporných jednotek u obou forem. Umělecký styl spisovného jazyka má jiná pravidla než u dialektů, což opět ovlivňuje frekvenci záporných slov.

Vliv úměrových vztahů na vznik záporných lexikálních jednotek

Existuje několik typů úměr mezi zápornými slovy. Základním typem jsou trojčlenné úměry – ty se skládají z adjektiva, adverbia a substantiva zakončeného na -ost (neplodný – neplodně – neplodnost).

Tento typ úměr je nejproduktivnější, hovoříme-li o vzniku záporných jednotek, protože možnost výskytu záporného adjektiva, adverbia nebo substantiva na -ost je větší než například pravděpodobnost výskytu záporných substantiv, které označují názvy věcí. Tato skutečnost souvisí s tím, že účel negace v jazyce koresponduje s hlavní funkcí adverbii a adjektiv – přispívání k větší diferenciaci a rozlišovací schopnosti jazyka. Díky této skutečnosti vytvářejí přídavná jména snadno své záporné protějšky.

Nejdelší úměry jsou pětičlenné (nevzdělání: nevzdělanec: nevzdělaný: nevzdělaně: nevzdělanost).

Po nich následují úměry čtyřčlenné (neúspěch: neúspěšný: neúspěšně: neúspěšnost). Trojčlenné úměry, které se skládají z adjektiva, adverbia a substantiva na -ost jsou frekventovanější než jakékoliv jiné trojčlenné úměry.

Dvojčlenné úměry tvoří nejčastěji adjektivum a substantivum zakončené na -ost (neautentický: neautentičnost) a adjektivum s adverbiem (nerytířský: nerytířsky). Ostatní typy dvojčlenných úměr (nečlen: nečlenský) nejsou tak frekventované jako předchozí dva typy.⁷

⁷ LOTKO, E. *Lexikální negace v současné češtině*. 1. vyd. Praha: SPN, 1973

2.2 Syntaktická negace

Syntaktickou negací rozumíme prostředky, jimiž se popírá (nebo potvrzuje) platnost obsahu výpovědi (celé nebo jen její části). Jsou to zejména:

- užití negačního morfému (předpony, záporky *ne-*) k vytvoření záporné podoby slovesa (*Pavel včera nepřišel.*).
- užití částice (záporky) *ne* k popření nějakého doplnění ve větě (*Pavel přišel ne na návštěvu.*).
- užití odpověďových částic *ne, nikoli/v, ano* (*Ano, já přijdu zítra.*).

3. NEGAČNÍ VÝRAZY

Zde popisují pravidla anotace výrazů pro syntaktickou negaci, které jsou v tektogramatických stromech reprezentovány samostatnými uzly. Jsou to:

- částice *ano*, *ne*, *nikoli*, *nikoliv* (případně další jako: *jistě*, *určitě*),
- předpona *ne-* u záporné podoby slovesa

Tyto výrazy mohou plnit následující funkce:

- rematizační funkci
- funkci (nezávislé) neslovesné klauze
- funkci výrazu modifikujícího souřadící spojovací výraz
- funkci (volného nebo i valenčního) doplnění slovesa, pokud jsou užita metajazykově

3.1 Rematizační funkce

Negační výrazy interpretujeme jako rematizátory ve dvou případech:

- negační výrazy popírají platnost obsahu celé výpovědi, nebo jen její části.

Negační výrazy, které popírají platnost obsahu výpovědi (celé, nebo jen její části), jsou zachyceny jako rematizátory, neboť v dosahu negačního výrazu není vždy celá klauze včetně řídicího predikátu, ale negován (rematizován) může být i menší úsek věty.

- negační výrazy (jen částice *ne*, *nikoli/v* nebo *ano*) zastupují v povrchové podobě věty elidované sloveso a vyjadřují jeho kladný nebo záporný význam.

Zastupuje-li negační výraz elidované sloveso v kladném nebo v záporném významu, pak chápeme tento výraz jako rematizátor, který je nejdynamičtější výrazem v dané verbální skupině; je-li řídicí sloveso verbální skupiny zároveň řídicím slovesem věty (je reprezentováno jako efektivní kořen tektogramatického stromu), pak je negační nebo afirmační výraz vlastním ohniskem věty.

3.2 Funkce neslovesné klauze

Negační částice (*ano, ne, nikoli/v*) mohou mít i samostatnou výpovědní funkci, mohou vytvářet neslovesné klauze, a to dvojitým způsobem:

- vyjadřují samostatně kladný, nebo záporný význam.

Samostatně stojící negační částice je zachycena jako neslovesná citoslovečná klauze

- zdůrazňují kladný, nebo záporný význam vyjádřeného slovesa, celé následující slovesné klauze (slovesná klauze je syntakticky (i sémanticky) úplná i bez této částice).

3.3 Funkce výrazu modifikujícího souřadící spojovací výraz

Negační výrazy mohou vystupovat také jako výrazy modifikující souřadící spojovací výrazy. Výrazem modifikujícím spojovací výraz může být jak negační částice (*ne, nikoli, nikoliv*), tak negační morfém *ne-*.

Negační výraz je modifikujícím výrazem souřadícího spojovacího výrazu v takovém souřadném spojení, ve kterém se může určitý spojovací výraz (spojka) použít pouze při negativní podobě jednoho z členů souřadného spojení. Srov.:

- *Nepřišel Karel, ale Pavel.*
- *Přišel Karel, ale ne Pavel.*
- Nelze ale říci: **Přišel Karel, ale Pavel.*

(Weston, A, 2001) Jedná se většinou o souřadné spojení odporovacích, ale může jít i o záporné varianty vztahu stupňovacího nebo vylučovacího; například:

*Nepřišel jen Karel, ale i Pavel.*⁸

3.4 Funkce doplnění slovesa, pokud jsou užita metajazykově

Negační částice (*ano, ne, nikoli/v*) mohou stát i v pozici aktantu nebo volného doplnění, pokud jsou užita metajazykově.⁹

⁸ WESTON, A. *Argumenty – rukověť pravdy*. Brno: Masarykova univerzita, 2001, 70 s.

⁹ *Ústav formální a aplikované lingvistiky*. [online]. 2007, poslední revize 2010 [cit. 24.6.2010]. Dostupné na <http://ufal.mff.cuni.cz/>

4. SOUSTAVA ČESKÉHO ZÁPORU

Nyní se pokusím popsat soustavu českého záporu, jak se jeví po nejnovějším bádání, a k tomu připojím poznámky týkající se vyjadřovací praxe a z ní hlavně případů, které mohou při vyjadřování budít pochybnosti.

4.1 Jak se zápor vyjadřuje

Zápor se vyjadřuje rozličnými prostředky, na př. posunkem (zavrtěním hlavy), ironickým nebo výhružným zabarvením výrazu (Tys mi pěkný hlídač! Jen se opovaž! = Ty nejsi dobrý hlídač. Neopovažuj se!), řečnickou otázkou (Kdo by to byl do něho řekl? = Nikdo by to byl do něho neřekl) i výrazy zvláštními, t. j. záporkami *ne*, *ni* a slovy s nimi spojenými (není, nebyl, nezvěstný, neznalec, nic, nikdo, nikde, nižádný, ani, aniž, nikoli a p.) nebo výrazy podobného významu.

4.2 Druhy záporu

4.2.1 Zápor větný

(Trávníček F. 1935) Zápor větný popírá platnost celé věty, t. j. celý obsah věty se prohlašuje za neexistující, neplatný, nemožný, nežádoucí a záporná předpona (záporka) *ne-* se tu připojuje k přísudkovému slovesu nebo k výrazu, který je jádrem přísudku neslovesného, např.: Nemáme času nazbyt. To není pravda. Neřekl nám to. Netřeba se znepokojovat (=není třeba se znepokojovat).

Jestliže záporná věta vyjadřuje popření obecné nebo důrazné, přistupuje k zápornému slovesu ještě záporný výraz s *ni-* (nikdo, nic, nikde, nijak, nižádný, ani apod.) nebo výraz podobné platnosti, např.: Nepotkal cestou *nikoho* = Nepotkal cestou *živé duše*. Takovéto výrazy jsou součástí záporu větného, jestliže se dotýkají platnosti celé věty. Bude o nich řeč ještě dále, při výkladu o záporu obecném.

Ne; ne, že by...; ne-li; nikoli; nic.

Někdy, zvláště v jazyce hovorovém, popírá platnost celé věty i záporka *ne* sama (jako jednočlenná věta adverbialní): Je tam mokro? Všude *ne* (= všude není). Ještě vás bolí hlava? Už *ne* (= už nebolí). Zdá se vám snad, že jsem příliš neskromný? *Ne* (= nezdá). Měli byste dávat pozor na cestu, a *ne* lelkovat dokola (= a neměli byste lelkovat). Chtěla se usmát, leč byla přesvědčena, že se šklebí,... A *ne* a *ne* se hnout s místa (= ale nemohla se hnout). Někdy bývá záporka *ne* provázena spojkou *ani*.

(Ertl V., 1928) Ve spojení *ne, že...*, *ne, že by...* zastupuje záporka *ne* větu hlavní, takže celý ten výraz je souvětím podřadným¹⁰: *Ne, že by vás nerad viděl* (= není tomu tak, že...). Ivan se trochu pozdil za Václavem. *Ne, že by mu nestačil* (= nebylo to proto, že...). Podobně je tomu i ve spojení s jinými spojkami: *Matka se nám má celý život divit, my ji máme pro sebe, a ne aby jezdila bůhví kam* (= a nemáme ji proto, aby...). Záleží na tom, zdali to pojede, a *ne* zdali se to prodá (= a nezáleží na tom, zdali...). *Ptal jsem se, kdo něco přinesl, a ne kdo přišel* (= a neptal jsem se, kdo...).

Výrazu *ne-li* se užívá jako spojky rozlučovací, vyjadřující zároveň vzestupný nebo sestupný poměr členů¹¹, na př.: *Za Karla IV. byl chrám důkladně opraven, ne-li přestavěn.*

¹⁰ TRÁVNÍČEK, F. *Historická mluvnice československá*, Praha: Nakladatelství Melantrich, 1935, 444 s.

¹¹ ERTL, V., GEBAUER, J. *Krátká mluvnice česká*, Vídeň: Holder-Pichler-Tempsky, 1928, 199 s.

Jestliže je v první větě komparativ nebo výraz podobné platnosti (*jiný, jinak* apod.), mívá záporka *ne* (*a ne*) takový smysl jako srovnávací spojka *než* (*než aby*), např.: Byli by raději chtěli sedět doma, a ne se trmácet lesem (= než se trmácet lesem, než aby se trmáceli lesem). V této platnosti stává záporka *ne* i před určitým tvarem slovesným jako samostatné příslovce (zas ovšem s platností větnou).

Záporka *ne* mívá i platnost celé řečnické otázky. V témž smyslu bývá v hovoru tázací „No ne?“

Místo *ne* bývá *nikoli, nic*: Už jste se rozhodli? Nikoli (= ne, nerozhodli jsme se). Je to plné vítězství? Zdá se mi, že nikoli (= že ne, že není plné).

Elipsa záporného slovesa.

Při elipse záporného přísudkového slovesa stačí k popření celé věty záporný výraz s *ni-* (*nic, nikde, ani...*). Např.: To nic, jen když se nestalo nic horšího (= to nic není). Šel k ní, promluvil. Ona nic (= ona nic neřekla).

Po spojce *ani* někdy zbude ze záporného slovesa záporka *ne*, t. j. sloveso přísudkové je vypuštěno, ale záporka zůstává, takže vzniká spojení *ani ne*, podobné jako u záporných vět jednočlenných (viz výše). Podobně s *nic*: To jeho vyprávění nic není, aspoň ne nic souvislého (= aspoň není nic souvislého). — V tomto případě je záporka *ne* nadbytečná a mohla by být bez újmy smyslu vynechána, např. nejde o potřebu ..., ba ani o snahu; (to) není věc možná ... a ani žádoucí atd.

Některé takové eliptické věty záporné se staly ustálenými souslovími a vstupují tak i do vět kladných, např.: Popelka do pantoflíčku vklouzla *jako nic*. Pil a jedl *jakoby nic*.

Spojka aniž

Platnost celé věty se popírá také spojkou *aniž*, a to tak, že spojka *aniž* stačí k tomu sama, a proto má sloveso po ní tvar kladný a místo kladných i záporných neurčitých zájmen a příslovci (někdo, něco, nějaký, některý, leckdo, lecco, někde, někdy..., nikdo, nic, nijaký, nikde, žádný...) jsou zájmena a příslovce v tvaru rovném tázacímu (kdo, co, jaký, který, kde, kdy...). Např.: Nikdy si nestěžovali, *aniž podávali jaké* protesty (= a nepodávali nijaké, žádné protesty; souvětí souřadné, spojka *aniž* je tu souřadící). Zemřel, *aniž kdo co věděl* (= a nikdo nic nevěděl; souvětí podřadné, spojka *aniž* je tu podřadící). Všecky řeky jdou do moře, *aniž je kdy přeplní* (= a nikdy je nepřeplní; spojka podřadící). *Aniž komu co řekl*, odešel z domu (= nikomu nic neřekl a odešel...; spojka podřadící, věta vedlejší stojí v čele souvětí). — Spojka *ani* však sama k popření celé věty nestačí, a proto jí musí provázet sloveso záporné, na př.: Nikdy si nestěžovali, *ani nepodávali* žádné protesty. *Ani nikomu nic neřekl* a odešel z domu.

Kam se klade záporka ne-

Záporka *ne-* se připojuje před jednoduchý tvar slovesný (nejsem, nehýbá se, nesedej si), v složeném futuru a v trpném rodě před sloveso pomocné (nebude moci, nebyl pozván), v perfektu a v kondicionálu přítomném před přičestí (nechtěl jsem, nešli bychom). V plusquamperfektu a v kondicionálu minulém se někdy připojuje před přičestí slovesa významového, jindy před přičestí slovesa pomocného, např.: Netroufal si obrátit se na něho, když se mu byl dříve nepředstavil = když se mu nebyl dříve představil. Nebyl by se vracel, kdyby byl nezapomněl peníze = kdyby nebyl zapomněl peníze.

4.2.2 Zápor členský

Záporem členským se popírá platnost jen některého větného členu (kromě přísudkového slovesa); platnost celé věty není tímto popřením dotčena. Místo *zápor členský* se někdy méně výstižně říká „zápor slovní“, např. v Gebauerově-Ertlově mluvnici (II, 261 aj.). Záporka *ne* je buďto předponou (u nepřísudkových tvarů slovesných, na př. u infinitivu, u podst. jména slovesného), nebo příslovcem. Místo *ne* může podobně jako u záporu větného stávat *nikoli, nic*. Např.: Mohli by také neposlechnout. Myslíte, že dokážeme nepovolit?

Členský zápor vyjádřený záporkou *ne* bývá někdy zesílen spojkou *ani*: Má do školy ani ne pět minut (= necelých pět minut). Vidíme se jen občas, ani ne jednou za rok. Jizera teče ani ne hodinu cesty od města. Mám málo peněz, ani ne celých sto korun. — Jiné je ovšem spojení *ani ne* ve větách, které mají celé platnost zápornou a kde *ani ne* při elipse přísudkového slovesa vyjadřuje zápor větný; o tom viz výše.

Větný zápor místo členského

(Vachek J., 1947) O členském záporu typu *Ne každý ví* říká J. Vachek ve spise „Obecný zápor v angličtině a v češtině“, že býval běžný v starším jazyce spisovném, ale dnes že se už pocítuje jako knižní archaismus. Nahrazuje se typem *každý neví*, t. j. zápor se ve shodě s obecnou snahou, projevující se v našem jazyce, vyjadřuje u přísudkového slovesa místo u popíraného větného členu. Říkáme např.: Nestalo se to mou vinou (= stalo se to, ale ne mou vinou).¹²

¹² VACHEK, J. *Obecný zápor v angličtině a v češtině*. Praha: Filosofická fakulta univerzity Karlovy, 1947, 72 s.

4.2.3 Zápor lexikální

(Machek V., 1957) Ze záporu členského se vyvíjí zápor lexikální, když záporka *ne* sroste se slovem v ustálený výraz, na př. neodborník, nekatolík, nedokonalý, nevýbojný, nejeden, nedobře, nečesky, nejen, netoliko. Takováto slova tvarem záporná často místo prostého popření vyslovují pravý opak představy vyjadřované tvarem kladným, např. nemrav (není jen nedostatek mravu, nýbrž opak mravu: zlý, špatný mrav), neštěstí, nebezpečí, nedůvěra, necesta, nepřítel, nepřátelský, neklamný, nečestný, nepochybně, nesměle, nejednou. Říká se, že mají význam **opakokladný** (t. j. tvarem jsou záporná, významem kladná). Některých výrazů se užívá jen v tvaru záporném, např. neplecha (ale vedle původního příd. neplechý je i příd. jméno plechý), neduh, neduživý, nevrly, nesmírný, nestydatý, nerudný, netečný, neomaleny, nezvěstný. Někdy je tvar záporný tvarem původním, kdežto tvar kladný je z něho utvořen teprve dodatečně, např. nekalý — kalý (pův. nekanily)¹³, neplechý — plechý (z pův. plechý, plochý „špatný“ s nadbytečným *ne-*), nepobuda — pobuda, nepřičetný — přičetný; některé z takových kladných novotvarů jsou jen řídké, zpravidla knižní, např. nestoudný — stoudný, nenasytný — nasytý, nejapný — japný.

(Zubatý J., 1980) U některých záporných slov je záporka *ne-* připojena nadbytečně, např. nesvár (= svár), neurvalý (vlastně „urvalý“, t. j. rvavý), nehorázný (horázný), neohrožený (starší *ohrožený* rovněž znamenalo „osmělený, smělý, nebojácný“), nepohodnouti se (*pohodnouti* se znamenalo původně „pohádati se“), zanevřítí (srov. *vře* hněvem proti někomu). Někdy slovo tvarem záporné ztratilo svůj záporný význam, na př. nemoc (= choroba), nemocný, nechati (z pův. nechovati), nenáviděti (= mítí v nenávisti; pův. *náviděti* není dnes už běžné), nedostávati se (= scházeti, chyběti, ale též: nebýti v dostatečném množství).¹⁴

¹³ MACHEK, V. *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1957, 627 s.

¹⁴ ZUBATÝ, J. *České sloveso*. Praha: Nakladatelství Academia, 1980, 512 s.

Lexikální zápor je i v slovech s předponou *ni-*, na př. nikdo, nic, nikam, nijak, nijace, a proto mohou taková slova stávat i ve větách kladných (to je k ničemu, ty jsi pro mne nikdo, apod.).

4.2.4 Zápor lidový

V jazyce lidovém se důrazný zápor větný často vyjadřuje slovy znamenajícími něco bezcenného nebo odpuzujícího; sloveso je při tom kladné, tón věty je ironický, s důrazem na slově vyjadřujícím zápor. Této expresivní podobě větného záporu se říká zápor lidový. Např.: Ten tomu houby rozumí (= ani trochu tomu nerozumí). Dostaneš starého čerta (= nedostaneš nic). Mně na tom starou bačkoru záleží (= nic mi na tom nezáleží). Ve vulgárním vyjadřování se tak užívá i slov hrubých, nespolečenských.

Těmito rozličnými podobami záporu se rozličně popírá, a to buď **obecně**, nebo **částečně**.

4.3 Popření obecné

Jak se vyjadřuje

(Sousedík P, 2005) Jestliže se větným záporem (zápornou větou) popírá obecně, t. j. za neplatné se prohlašují všechny možné případy, jichž se zápor týká, přistupuje k zápornému slovesu ještě zobecňující záporný výraz s *ni-* (*nemám nic, ani jeden se nevrátil*) nebo výraz podobné platnosti (*tu není žádná pomoc; za mák tomu nerozumí = ani za mák, ani trochu*). Výrazů s *ni-* může být ve větě několik, obecnost záporu se jejich hromaděním jenom zesiluje, např. *nikdo nic neví, nikdo nikde nic neviděl, neměla na světě nikoho a ničeho*. Místo kladné spojky *i* a místo příslovcí *také, rovněž*, stávajících ve větách kladných, tu bývá záporná spojka

ani se smyslem stupňovacím, místo *jak - tak* bývá *ani - ani* a vůbec místo **kladných** výrazů obecné platnosti bývají příslušné výrazy obecně záporné, např. místo *všechn*, *každý*, *kterýkoli*, *jakýkoli* stává ve větách obecně popírajících *žádný* (v platnosti přívlastkové) nebo *nikdo* (v platnosti substantivní) a podobně bývá *nikdy* místo *vždy*, *nikde* místo *všude*, *žádný z obou* místo *oba (dva)* a pod. Např.: Nikdo to neví (opak: Každý to ví. Všichni to vědí). Nikdo nic neví. Nikde není tak dobře jako doma (opak: Všude je dobře). Ani kuře darmo nehraje (kladně: I kuře chce odměnu za práci). Ani já jsem tam nebyl (opak: I já jsem tam byl). Ani trochu (= vůbec, naprosto) se mi to nelíbí (opak: Zcela, úplně se mi to líbí). Žádný člověk není bez chyb (kladně: Každý člověk má chyby). Nemá žádnou naději (opak: Má veškerou naději). To se nenajde v žádném slovníku (opak: To se najde v každém, v kterémkoli slovníku). Ani otec ani matka nic na to neřekli (opak: I otec i matka něco na to řekli. Jak otec, tak matka něco na to řekli). Žádný z obou bratří nebyl doma (opak: Oba bratři byli doma). Za nic na světě to neříkej (kladně: Pro všechno na světě mlč)!

Místo *ani nikdo*, *ani nic*, *ani nikde* apod. bývá — někdy se zabarvením poněkud archaickým — *ani kdo*, *ani co*, *ani kde* atd. Např.: Ani chirurg, ani kdo jiný mu nemohl pomoci. V archaistickém spojení s *aniž* je zájmeno nebo příslovce v tvaru tázacím *kdo*, *co*, *kde*, *kam* atd. (místo *nikdo*, *nic*...) ovšem vždycky, např.: O tom neví on ani kdo jiný. To nepůjde po zlém aniž jak jinak.¹⁵

Zobecnující záporné zájmeno *nic*, *nikdo*, *žádný* apod. bývá vypuštěno v některých spojeních s příd. jménem *jiný*, na př.: Co sám nechceš, nečiň (nikomu) jinému. (Nikdo) jiný by ti to neudělal. Nedávej to (nikomu) jinému než mně. (Ničemu) jinému se nenaučil. Podle toho i ve vazbách nominativních a akusativních: (Nic) jiného mu nezbyvá. (Nic) jiného už nemá. O (nic) jiného se nestará. Tento způsob (s elipsou tvaru *nic*) se pokládá za nespisovný, ale v jazyce hovorovém (zvláště lidovém) je běžný a užívají ho i dobří spisovatelé.

¹⁵ SOUSEDÍK P., *Jazyk – logika – věda*. Praha: Nakladatelství O.P.S., 2005, 352 s.

Jak se zesiluje

Nejčastěji se obecný zápor zesiluje (zdůrazňuje) zápornou spojkou *ani*, a to buď samotnou, nebo provázenou dalším zesilovacím výrazem. Někdy je spojka *ani* vypuštěna a zbývá jen druhý výraz zesilovací; ve výslovnosti je pak tento výraz vyznačen větším důrazem. Např.: Ani nevzdychl, když klesl. Nebojí se ani trochu. Nemáme ani špetku soli. Nemáme už špetku soli (= ani špetku). Nepotkal cestou živé duše (= ani živé duše, vůbec nikoho). V lese nebylo kromě mne človíčka (= ani človíčka). Za živý svět nechtěla zůstat u rodičů (= ani za živý svět, za nic na světě). Vždyť není svého slova slyšet (= ani svého slova)! Tomu já za mák nerozumím (= ani za mák, ani trochu). Tento způsob pokládá F. Trávníček za lidový a hovorový archaismus. Protože k jednoznačnosti tohoto popírání náleží větší důraz ve výslovnosti, je jeho užití v projevu psaném spojeno s jistými obtížemi: větná spojitost totiž musí být do té míry určitá, aby bylo místo většího důrazu nesporné. Jinak snadno vznikne nejasnost a čtenář si není jist, jak takové větě rozumět a jak ji číst; tak je tomu např. v této žertovně míněné větě: A teď krátce a dobře byla svatba, takhle veliká, že by ji na lokte nezměřil (je tu důraz na určení „na lokte“ = ani na lokte, či na slovese „nezměřil“?).

V záporné odpovědi na otázku zjišťovací naznačuje spojka *ani*, jak se zdá, někdy jakoby nerozhodnost, váhavost, tedy opak původního významu zesilovacího, např.: „Máš hlad?“ „Ani nemám“ (= skoro ani nemám).

Také zájmenem *nic* se zápor zesiluje; zájmeno *nic* má při tom platnost příslovečnou (= nijak, nikterak), např.: Ty čtyři stromky nic se jí nelíbily. Nic neškodí, když se jednou proběhneš.

Zesilovací platnost mívá někdy i přívlastek *žádný*, např.: To není žádná pravda! To není žádná hádanka! Je to způsob lidový, hovorový; v jazyce spisovném mívá před. jméno *žádný* zpravidla zároveň význam kvantitativní (= ani jeden), např.: Bezrozměrné je to, co nemá žádných rozměrů.

Stejně lze k zesilovacím prostředkům záporu přičíst i genitiv záporový, neboť i jím se popírá důrazněji a obecněji než akusativem nebo nominativem (není už peněz = nejsou už žádné peníze).

Z běžných prostředků zesilovacích se (vedle prostředků mimojazykových, t. j. gest, mimiky) při záporu často užívá opakování v rozličných podobách, např.: pro nic za nic, ničeho(ž) nic nemám, nic nicoucí, kde nic, tu nic apod.

Expresivní záměna záporu a kladu.

Silný zápor se vyjadřuje také expresivní záměnou kladného výrazu za záporný. Bývá to při řečnických otázkách s očekávanou zápornou odpovědí (Kdopak by se rád spálil? = Nikdo se rád nespálí) a při výrocích ironických, výhružných apod. (To je mi pěkná věc! = To není pěkná věc, to je nepěkná věc. — Jen se opovaž! = Neopovažuj se!). Toho rázu je i tzv. lidový zápor (viz o něm výše).

4.4 Popření částečné

Kdežto popření obecné vylučuje z platnosti všechny možné případy (např. *nikdo to neví, on ani tohle neví*), týká se popření částečné jen toho případu nebo těch případů, které jsou výslovně označeny (např. *někdo to neví, t. j. někdo to naopak ví; tohle on neví — ale něco jiného ví; ten, kdo to neví, t. j. ona osoba, která...*).

Jak se vyjadřuje

Popření částečné je dvojí:

a) větné; přísudkové sloveso je záporné, ale jiné záporné výrazy zpravidla do věty už nepřístupují, např. tu naději už nemám (se záporem obecným: nemám už žádnou naději, nemám už žádné naděje);

b) členské nebo lexikální; není-li při tom zápor členský nahrazen záporem větným (o tom viz výše), je přísudkové sloveso kladné a popírá se o platnost některého větného členu nebo některého slova, např. ne všude je blaze, to je nemožný člověk.

Rozlišuje se tedy významem zřetelně:

Popření obecné:

Není ještě nic ztraceno.

Nevím z toho nic.

Nikdo nic nepřinesl.

To nikdo nedokáže.

Nikde se nic nepodaří.

Žádný způsob se nehodí.

To se nenajde v žádném slovníku.

Žádný z obou se tam nevejde (t. j. ani Oba dva se tam nevejdou (ale jeden ano).

jeden, ani druhý).

Nemohla nic dělat.

Popření částečné:

Není ještě vše ztraceno (ale něco už ztraceno je).

Nevím z toho mnoho (t. j. něco málo z toho vím).

Každý něco nepřinesl (ale něco přinesl).

Všichni něco nepřinesli (t. j. něco přinesli, něco nikoli).

To každý nedokáže (někdo však ano).

Všude se něco nepodaří (něco se však podaří).

Každý (kterýkoli, jakýkoli) způsob se nehodí (t. j. hodí se jen některý).

To se v každém slovníku nenajde (jenom v některém).

Nemohla všechno dělat (jenom něco mohla dělat).

Nic z toho není správné.	Všechno to není správné (jenom něco z toho je správné; větný přízvuk — jako ve všech příkladech na této pravé straně — je na slovese).
My se spolu nikdy nesetkáme.	My se spolu vždycky (někdy) nesetkáme (někdy však ano).
Nikdy mu nic nedovolili.	Vždycky mu všechno nedovolili (někdy mu však dovolili všechno).
	Vždycky mu něco nedovolili (něco mu však vždycky dovolili).
	Někdy mu něco nedovolili (a někdy mu něco dovolili).
Z těch už nikdo není na živu.	Ti už nejsou všichni na živu (t. j. jen někteří z nich jsou ještě na živu).

(Hajičová E., 1975) Zápor obecný a částečný může být vedle sebe v téže větě, např.: *Někde se nic nepodaří* (obecný zápor „nic se nepodaří“ je omezen jen na některé případy, vyznačené příslovcem „někde“: někde se naopak něco podaří). *Nikdy mu všechno nedovolili* (t. j. dovolovali mu jen něco, všechno však nikdy). *Leckdo by si z toho nedělal vůbec nic* (někdo však ano). *Místy nezůstal vůbec nikdo na živu* (místy však někdo na živu zůstal).¹⁶

Jak se zesiluje

Částečné popření vyjádřené záporem členským nebo lexikálním se zesiluje stejnými prostředky, jako se zesilují výrazy kladné, např. zesilujícím příslovcem (naprosto, docela, vůbec

¹⁶ HAJIČOVÁ, E. *Negace a presupozice ve významové stavbě věty*. Praha: Nakladatelství Academia, 1975, 168 s.

ne všude; naprosto, docela, úplně, vůbec, zhora nemožný; nikterak nezaražen), stupňováním (nejnemožnější, nejnepřístupnější), opakováním záporného slova, spojeným s přiměřeným důrazem (to je nemožné, nemožné!; ne všude, ne všude), prostředky hudebními (to je prostě nemožné!), mimikou, gesty atd.

Také částečné popření vyjádřené záporem větným lze zesilovat. Záporná věta „To nevím“ nabude silnějšího výrazu např. v podobě „To naprosto nevím, To vůbec nevím“. Takovýmto zesílením částečného záporu větného se však zároveň rozšiřuje oblast jeho platnosti, takže se tu zápor částečný přibližuje k záporu obecnému. Věty „To naprosto nevím, To vůbec nevím, Já jsem ho vůbec neviděl, Ty se vůbec neboj“ apod. se významem velmi podobají větám „To nikterak nevím, Já jsem ho ani neviděl, Ty se nikterak, nic, docela nic neboj“, tedy větám, které bychom podle jejich podoby měli pokládat za vyjádření záporu obecného. Je z toho vidět, že mezi krajními póly záporu, t. j. mezi záporem obecným a částečným, je oblast útvarů přechodních, vyjadřujících větší nebo menší šíři záporné platnosti neboli rozličné stupně záporu obecného a částečného. Při kvantitativní povaze záporu je to jistě věc docela přirozená. Proto také lze obdobným způsobem, jako se rozšiřuje platnost záporu částečného, zužovat platnost záporu obecného, např. nic nevím (obecné popření bez jakéhokoli omezení) — nic o tom nevím (obecné popření omezené na individuální případ) — vůbec o tom nevím (rozšířené popření částečné) — nevím o tom (prosté popření částečné). Při podrobném zkoumání, jaké podnikl např. Josef Vachek u tzv. záporu všeobecnostního a výlučnostního, našly by se patrně i zde rozličné významové typy.

Mezi přechodní typy náleží jistým způsobem i záporné věty vyjadřující zároveň zápor obecný i částečný, např. Někde se nic nepodaří. Někdo nic neví. Nikdy mu všechno nedovolili. Od nich je pouhý krůček k větám se záporným slovesem zesíleným spojkou *ani*, např. Někdo si toho ani nevšimne (= vůbec nevšimne). To ani nevím. To ani není pravda. Popření částečné zřejmě vyjadřují některé záporné věty, v kterých je spojkou *ani* zdůrazněn některý větný člen

(jiný než přísudkové sloveso), např.: To by ani každý dvacátý nesnesl (ale některý to přece snese). Ani každá koruna neplatí (jenom některá platí).

Tam by se ani leckdo z vás neodvážil (někdo však ano). Jindy však spojení *ani každý* + sloveso záporné vyjadřuje popření obecné.

Je tedy vidět, že ohraničením záporu obecného a záporu částečného nejsou ještě vyčerpány všechny podoby českého záporu a že některé mluvnické poučky založené jen na tomto ohraničení jsou příliš obecné a nepočítají s mnoha útvary zvláštními. Platí to zvláště o poučení, které naše mluvnické podávají o záporné spojce *ani*.

Jak se ruší

(Šmilauer V., 1947) Částečný zápor se ruší, jestliže se kombinuje s jiným výrazem částečně záporným. Tak se ruší větný zápor ve spojení se záporem členským nebo lexikálním a členský zápor ve spojení se záporem lexikálním.¹⁷ Výsledný smysl je kladný, ale s jiným zabarvením, než jaké má normální klad; je to tzv. litotes, kterým se výraz zjemňuje (ne nespokojen; nemohl neuznati = musil uznati). Např.: Nemohl o tom nevědět. Ztráty nebyly nepatrné. Ne neprávem se říká, že... (= říká se docela právem). Ztráty nebyly nepatrné (= byly dost velké). Vedl si ne neobratně. Místo záporoky *ne* bývá někdy záporné příslovce *nikoli*: Vedl si nikoli neobratně.

Jinak se však záporné výrazy s *ni-* a *ne-* vespolek neruší, naopak vyjadřuje se jimi, jak jsme viděli, zápor obecný, na př.: *Nikdo to neví. Ani já to nevím.* Ani záporné výrazy s *ni-* se vespolek neruší, na př.: *Nikdo nikde nic neviděl.*

¹⁷ ŠMILAUER, V. *Novočeská skladba*. Praha: Nakladatelství Mikuta, 1947, 472 s.

4.5 Dvojitý typ záporu obecného

(Mathesisu V., 1947) Viděli jsme, že se zřetelně od sebe odlišuje dvojitý typ záporu: Nikdo tam nebyl (zápor obecný) a Všichni tam nebyli (s větým přízvukem na slovese, zápor částečný). V jazyce mluveném však existuje ještě jedna podoba záporu obecného, slovním zněním podobná záporu částečnému, ale intonací od něho odlišná, neboť hlavní přízvuk u ní nemá sloveso, nýbrž zevšeobecňující výraz: *Všichni tam nebyli* (= *nikdo z nich tam nebyl*). Tento způsob se až dosud pokládal za nesprávný, nespisovný, a zvláště v jazyce psaném se nedoporučoval už proto, že bez pomoci výslovnosti bývá často dvojznačný. Profesor František Trávníček ve svém článku právě z této dvojznačnosti vysvětluje vznik dvojího záporu (neboli — záporové shody)¹⁸ k obecnému popírání: věta *vše nebylo ztraceno* mohla znamenat jednak „nic nebylo ztraceno“, jednak „jen něco bylo ztraceno“, a proto si jazyk ten dvojitý význam rozlišil i formou, a to tak, že pro význam první, obecně záporný, užil podoby s dvojitým záporem: *nic nebylo ztraceno*, kdežto podobu *vše nebylo ztraceno* ponechal jen pro zápor částečný. Ale Josef Vachek ve studiích, které jsem tu už citoval, nyní ukazuje, že se ten dvojitý typ udržel vlastně až dodnes a že jej nelze pokládat za homonymní, neboť je výslovností zřetelně odlišen. Dokazuje dále, že mezi typy „Žádné představení se dnes nekoná“ a „*Všechna představení se dnes nekonají* (s větým přízvukem na výraze *všechna představení* = popření obecné) je zřetelný významový rozdíl. V prvním z nich se pozornost soustřeďuje na **vyloučenost** každého jednotlivého případu ze vztahu kladného (Představení se konají × Žádné představení se nekoná); tomuto typu říká Vachek *zápor výlučnostíní*. V druhém typu (*Všechna představení se dnes nekonají*) se pozornost soustřeďuje na **všeobecnost** záporného vztahu, a to je tedy *zápor všeobecnostní*. Tyto dva typy obecného záporu se objevují i v jiných jazycích, třebaže zřídka, a Vachek soudí, že bude třeba pojmut je i do soustavy českého záporu. Podle toho rozlišujeme:

¹⁸ MATHESIUŠ, V. *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Nakladatelství Melantrich, 1947, 350 s.

Všechno se tam *nevejde* (jen něco; zápor částečný).

Všechno se tam *nevejde* (všeobecnostní zápor obecný).

Nic se tam *nevejde* (výlučnostní zápor obecný).

Oba dva se tam *nevejdou* (jeden se tam *vejde*; zápor částečný).

Oba dva se tam *nevejdou* (žádný z nich; všeobecnostní zápor obecný).

Žádný (nikdo) z obou se tam *nevejde* (ani jeden z nich; výlučnostní zápor obecný).

(Ústav pro jazyk český, 2010) A připojme k tomu hned ještě jedno velmi jemné rozlišení Vachkovo. Také typ obecného záporu výlučnostního má dvě intonační podoby, jemně odlišené významem:

a) Žádné představení se dnes *nekoná*; tato podoba, s větňým přízvukem na záporném slovese, je odpovědí na věcnou (doplňovací) otázku „Proč nejdeš dnes do divadla?“

b) *Žádné* představení se dnes *nekoná*; hlavní přízvuk je na záporném výrazu zevšeobecňujícím a je to odpověď na otázku zjišťovací „Koná se dnes nějaké představení?“

Soustava českého záporu není tedy jednoduchá. Musíme však mít před očima co možná úplný její obraz, abychom mohli vyložit a zařadit některé případy zvláštní, které právě působí nesnáze při vyjadřování.¹⁹

¹⁹ Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR. [online]. 1992, poslední revize 23.5.2010 [cit. 24.6.2010]. Dostupné na www.ujc.cas.cz

5. NEGACE U SLOVES

(Karlík, P. 1997) Záporka na začátku sloves se používá u oznamovacího způsobu přítomného času a budoucího času dokonavých sloves: nezpívám, nejsem, nenapišu...

U minulého času stojí záporka ne- před významovým slovesem: nepsal jsem. Při odpovědi na zjišťovací otázku stačí použít tvar významového slovesa (pomocné můžeme vynechat): Napsals to? - (Ne)napsal.

V budoucím čase sloves nedokonavých je záporka ne- vždy u pomocného slovesa být: nebudu psát. Při odpovědi na otázku zjišťovací použijeme patřičný tvar pomocného slovesa: Budeš jíst? Budu/nebudu.

Záporný tvar rozkazovacího způsobu se tvoří přidáním předpony ne-: nepiš.

V opisném pasivu se přidá záporný prefix k pomocnému slovesu: nejsem obtěžován. Při odpovědi na zjišťovací otázku použijeme náležitý tvar pomocného slovesa: Bylas obtěžována? - Byla/nebyla.

V přítomném kondicionálu se pojí záporný prefix s významovým slovesem: nezpívala by. V odpovědi na zjišťovací otázku vytvoříme tvar přičestí I-ového: Zpívala by? (Ne)zpívala.

V minulém kondicionálu můžeme dát prefix jak k významovému slovesu: byla by nezpívala tak k pomocnému slovesu být: nebyla by zpívala. Na zjišťovací otázku odpovíme tvarem pomocného slovesa: Byla by zpívala? - (Ne)byla.

6. NEGACE ZÁJMEN A ANTONYMA

Záporná zájmena se tvoří přidáním předpony ni-: nikdo, nijaký, ničí. Záporný opak zájmena co vytvoříme slovem nic.

Významovou protikladnost (antonymii) nemůžeme pokládat jako přímou opozitnost k synonymii, i když by se to na první pohled mohlo zdát jako automatická volba. Právě blízkost významů je důležitá. Opozita můžeme chápat jako souřadné jednotky téhož významového základu, jejichž odlišnost spočívá je v protichůdné hodnotě jednoho svého významového rysu.

Opozitnost nevytváří (na rozdíl od synonym nebo koheponym) celé slovní řady nebo skupiny, ale spojuje pouze dvě lexikální jednotky (vysokýXnízky) nebo dvě skupiny synonymních lexikálních jednotek (statečný, nebojácnýXzbabělý, bázlivý).

Většina lexikálních jednotek své protiklady nemá (kniha, mouka, skříň).

Podtypy významové protikladnosti:

6.1 Antonymie

Pro antonymii (označovanou jako polární, graduální a z hlediska logiky kontrární) platí, že členové protikladné dvojice (malýXvelký) svými významy nepokrývají kompletní rozsah nadřazeného pojmu. Popřeme-li jeden člen z antonymického vztahu, neznamená to automaticky platnost druhého (není-li někdo malý, neznamená to, že je velký, jeho velikost může být střední).

Polární antonyma představují opačné póly stupnice, mezi které ještě můžeme vložit jeden či více přechodových stupňů (ledový – studený – chladný – vlažný – teplý – horký).

Existují případy, kdy v jazyce nenajdeme žádný přechodový stupeň. V tomto případě jej můžeme nahradit opisem (ani hluboký, ani mělký; mající střední hloubku).

6.2 Komplementarita

Komplementární opozita (z hlediska logiky zvaná kontradiktorická) jsou protiklady, které se vzájemně doplňují (jejich významy pokrývají celý rozsah nadřazeného pojmu a rozdělují jej na dvě poloviny). Nemají mezi sebou žádný prostor pro přechodové členy, čím se výrazně liší od polárních antonym. Popřeme-li jeden člen opozitní dvojice, vyplývá z toho automaticky platnost toho druhého (není-li někdo živý, musí být mrtvý a naopak). Můžeme však použít metaforické obraty jako např. Ani živý, ani mrtvý nebo polomrtvý. Typickými příklady komplementárních opozit jsou dvojice slov typu: rozbitnýX nerozbitný, konečnýXnekonečný.

Adjektiva, která vyjadřují komplementární protiklad a zároveň nejsou použita v přeneseném významu, nemůžeme stupňovat (na rozdíl od polárních antonym).

6.3 Konverzivnost

Konverzivnost není založena na negaci, ale na protichůdném pohledu, z něhož lze vidět stejnou skutečnost. Konverzivně můžeme spojit významy lexikálních jednotek jako jsou oženit se X provdat se nebo koupit X prodat. Řadíme sem i relaci mezi lexikálními jednotkami, které označují reciproční sociální role – učitel X žák, pán X sluha.

Za typ konverzivnosti můžeme pokládat i významový vztah mezi tzv. Vektorovými opozity, která vyjadřují protichůdný směr v širokém slova smyslu (přijítXodejít, vstátXupadnout). Jeden člen z dvojice popírá část významu druhého členu: vléztXvylézt – lezením se dostat někam X lezením se dostat odněkud.

Vektorovými opozity bývají nejčastěji slovesa. Předpony vyjadřují protikladný významový vztah. Patří sem i mnoho předložkových dvojic typu do X z, k X od.

Opozitnost a polysémie

Polysémní slova mají přirozeně v každém opozitním vztahu jiný význam. Např. 1. plný (sál) X prázdný; 2. plný (počet) X neúplný; 3. plná (tvář) X vyhublá; 4. plný (hlas) X slabý.²⁰

(Hauser, P., 1986) Antonyma (opozita) jsou slova s protikladným (opačným) významem. Antonymní vztah tvoří dvojice, z nichž jedna představuje kladný pól a druhá záporný. To ovšem nevylučuje možnost, aby slovo mělo jen jedno antonymum (dobrý X zlý, špatný).

Podle vnitřní jazykové struktury rozlišujeme antonyma lexikální a slovotvorná.

- A. Lexikální antonyma jsou tvořena slovy nepříbuznými: mír – válka, pravda – lež.
- B. Slovotvorná antonyma jsou tvořena slovy příbuznými, odvozeninami a složeninami.

Nositelem antonymického významu u odvozenin jsou předpony. Podle nich rozlišujeme:

6.4 Antonyma s předponou ne-

Tento druh odvozenin se z antonymie vylučuje, protože odborníci tvrdí, že odvozeniny s předponou ne- jsou pouze zápornými slovy, která popírají kladná slova.

²⁰ KARLÍK, P. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 799 s.

6.5 Antonyma s předponou ni-

Do této kategorie řadíme některá zájmena a zájmenná příslovce: nikdo, nic, ničí, nikde, nikam, nikdy, nikudy, nijak. Jejich kladné protějšky mají předponu ně-. Zájmeno nijaký není přímo v protikladném poměru k nějaký, je spíše synonymem zájmena žádný, užívá se ho však řídce.

6.6 Antonyma s předponou bez-

Odvozeniny vzniklé pomocí této předpony vyjadřují nedostatek příslušné vlastnosti, předmětu apod. Díky tomu se ve spojení se základovým slovem jeví jako antonyma: vadný – bezvadný, cenný – bezcenný. Uvedené dvojice jsou kontrární, jejich střední člen je vyjádřen opisem s příslovcem (málo cenný). Kontradiktorické jsou páry: předložkový – bezpředložkový, nemotorový – bezmotorový. V mnoha případech pozitivní člen neexistuje, nahrazuje se opisem: mající ruce – bezruký, podobně k beznohý, bezhlavý, bezesný, bezmocný. K některým jsou antonyma lexikální: bezradný – jistý.

6.7 Antonyma s předponou proti-

Antonymita tohoto druhé je omezena: jed – protijed, hráč – protihráč.

6.8 Antonyma s cizími předponami

a-/an- se vyskytuje u cizích slov: typický- atypický, morální -amorální, organický- anorganický

i-/in-: racionální – iracionální, realita – irealita, tranzitivní – intranzitivní

Předpony jsou významově shodné s českým ne- a mohou jím být nahrazeny: nemorální, netypický.

Anti- je ekvivalentní českému proti-: antiklimax, antihumanistický, antiseptický

kontra- je rovněž české proti-: špionáž – kontrašpionáž, indikace – kontraindikace

6.9 Předpony se vzájemným antonymickým významem

a) Předpony vyjadřující opačný směr jsou nositelem opačného významu: východ – západ, zahrabat – vyhrabat, svázat – rozvázat.

b) Složeniny

Protikladnost složenin je odvozená a vyplývá z antonymity jejich prvních částí: mladočech – staročech, velkoobchod – maloobchod, pravotočivý – levotočivý.

c) Souslovná antonyma

V antonymickém vztahu bývají celá sousloví navzájem nebo slovo a sousloví. Příklady nejsou příliš časté: mít rád – nenávidět, ostrý úhel – tupý úhel, bílá káva – černá káva. Antonymy jsou i frazeologismy: zůstat – vzít do zaječích, bdít – tlouct špačky.

6.10 Zastoupení antonym u slovních druhů

Převaha antonym je u podstatných jmen, přídavných jmen a slov. Méně jsou u příslovcí a omezeně u předložek a zájmen.

Podstatná jména: láska- nenávist, světlo – stín, bída -blahobyt

Přídavná jména: dlouhý – krátký, suchý-mokrý, úrodný -neúrodný

Príslovce: zde- tam, brzy-pozdě, trochu-hodně.

Slovesa: spát – bdít, stát – ležet, smát se – plakat,

Zájmena: každý – žádný, něco – nic...

Předložky: nad – pod, za – před, s -bez, význam je patrný ze spojení s podst.jm.: do školy
– ze školy, ve stole – ze stolu.

Číslovky jsou antonymní jen ve dvojici mnoho – málo (čísl. Neurčité).²¹

²¹ HAUSER, P. *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1986.

7. METODICKÁ ČÁST

Cílem praktické části mé diplomové práce bylo ověřit, jaké způsoby vyjadřování negace v češtině upřednostňují studenti vysokých škol.

Studenty jsem vybíral náhodně na vysokoškolských kolejích. Jako optimální vzorek jsem vybral 50 mužů a 50 žen ve věku 19 – 30 let. Dotazníky jsem rozdával osobně, díky čemuž jsem měl 100% návratnost všech dotazníků. Tímto způsobem jsem získal 97 odpovědí, zbylé 3 mi vyplnili a poslali emailem náhodně vybraní spolužáci, čímž jsem získal přesně 50 mužských a 50 ženských verzí.

Během rozdávání a sbírání dotazníků se nevyskytly žádné problémy. Každý respondent měl zhruba 10 – 15 minut na jeho vyplnění. Při vybírání dotazníků jsem se každého zeptal, zda má k němu nějaký dotaz a když byla jejich odpověď kladná, zodpověděl jsem jejich otázky. Dotazník byl anonymní, stačilo uvést pohlaví a věk, žádné další osobní informace jsem nepožadoval.

Kompletní znění dotazníku je v příloze na straně 85 – 90.

7.1 Vyhodnocení dotazníku

Nyní se budu zabývat jednotlivými otázkami a vyhodnocením odpovědí na ně.

1. Kterou větu byste použili v běžném rozhovoru:

- a) Nestalo se to mou vinou.

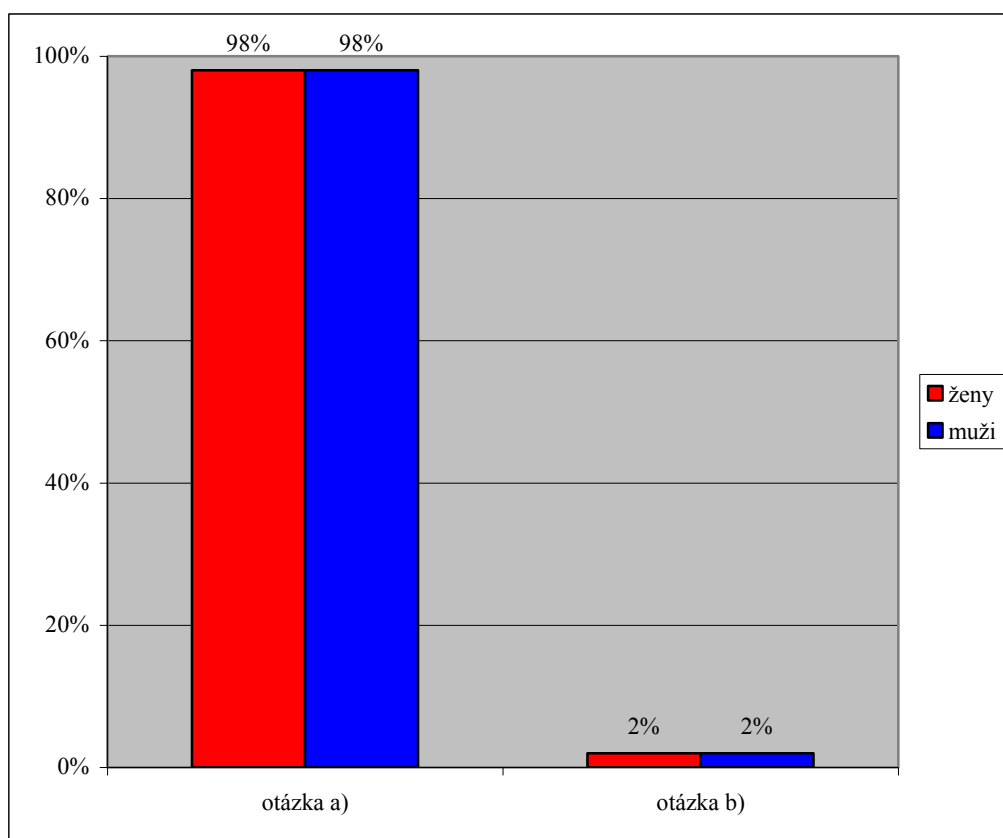
- b) Stalo se to ne mou vinou.

U této otázky jsem si stanovil následující tezi: Větný zápor vyjadřující částečnou negaci je běžnější než zápor členský.

Totální negaci lze vyjádřit pouze větným záporem na rozdíl od částečné, kde se dají použít oba způsoby (jak zápor členský tak i větný). Většina lingvistických příruček uvádí, že vyjádření částečné negace pomocí větného záporu je mnohem častější formou než použití záporu členského.

Tuto otázku jsem dal jako první, protože jsem předpokládal, že se nenajde nikdo, kdo by nebyl schopen na ni odpovědět, když stačilo zvolit jen jednu ze dvou možností.

Výsledky nebyly překvapivé, většina respondentů zvolila možnost a). 49 mužů a 49 žen zvolilo možnost a). 1 muž a 1 žena zvolili možnost b), z čehož vyplývá, že 98 % dotázaných potvrdilo mou tezi.

Druhá otázka navazovala na první.

2. Vidíte v těchto dvou větách nějaký rozdíl nebo jsou významově naprosto stejné?

a) jsou významově stejné

b) nejsou významově stejné

c) nevím

K této otázce jsem stanovil tezi: Většina respondentů se shodne v tom, že obě věty jsou významově stejné.

Jako příklad jsem vybral větu, která neobsahuje žádná cizí slova, a tudíž by měl být každý schopen pochopit její význam. U této otázky jsem si chtěl ověřit, zda budou studenti vnímat skutečnost, že vyjádření částečné negace formou větného záporu je významově stejné jako při vyjádření záporu členským.

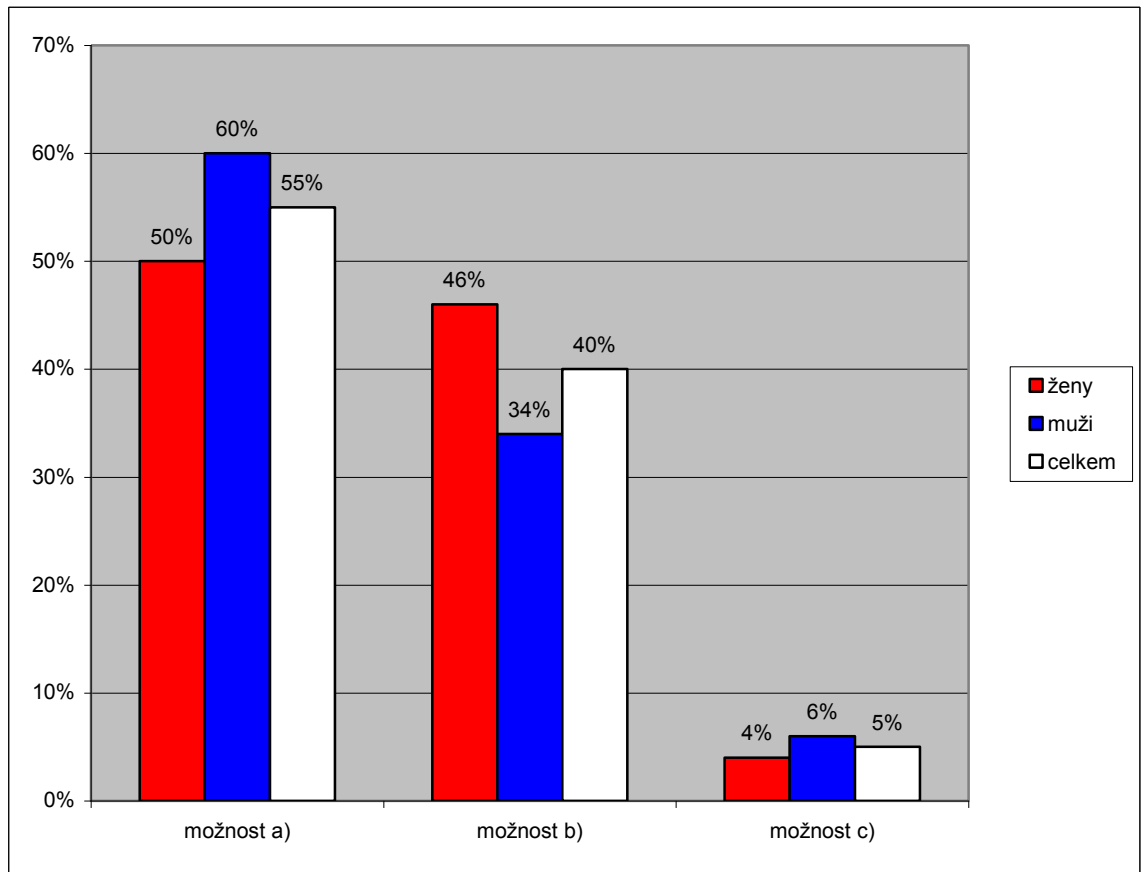
Výsledky u žen: 25 žen (50 % z 50) zvolilo možnost a), 23 žen (46 %) možnost b) a 2 ženy (4 %) možnost 3.

Výsledky u mužů: 30 mužů (60 % z 50) zvolilo možnost a), 17 mužů (34 %) zvolilo možnost b) a 3 muži (6 %) možnost c).

Celkové vyhodnocení: 55 respondentů (55 % ze 100) zvolilo možnost a), 40 respondentů (40 %) zvolilo možnost b) a 10 respondentů (10 %) možnost c).

Má teze sice byla potvrzena většinou odpovědí (55 %), nicméně jsem očekával minimálně 90 %. Myslím si, že vzhledem k tomu, že většina lidí nepoužívá členský zápor v běžném hovoru, tak jej vnímá jako něco naprosto odlišného vzhledem k záporu větnému, i když jsou významově stejné. Rozdíl v odpovědích mezi muži a ženou nebyl natolik markantní,

aby se dalo říct, že jedna nebo druhá skupina vytvořila mnohem větší množství správných odpovědí.

Zadání třetí otázky bylo následující:

3. Vytvořte jakékoliv záporné

a) podstatné jméno -

b) přídavné jméno -

c) příslovce –

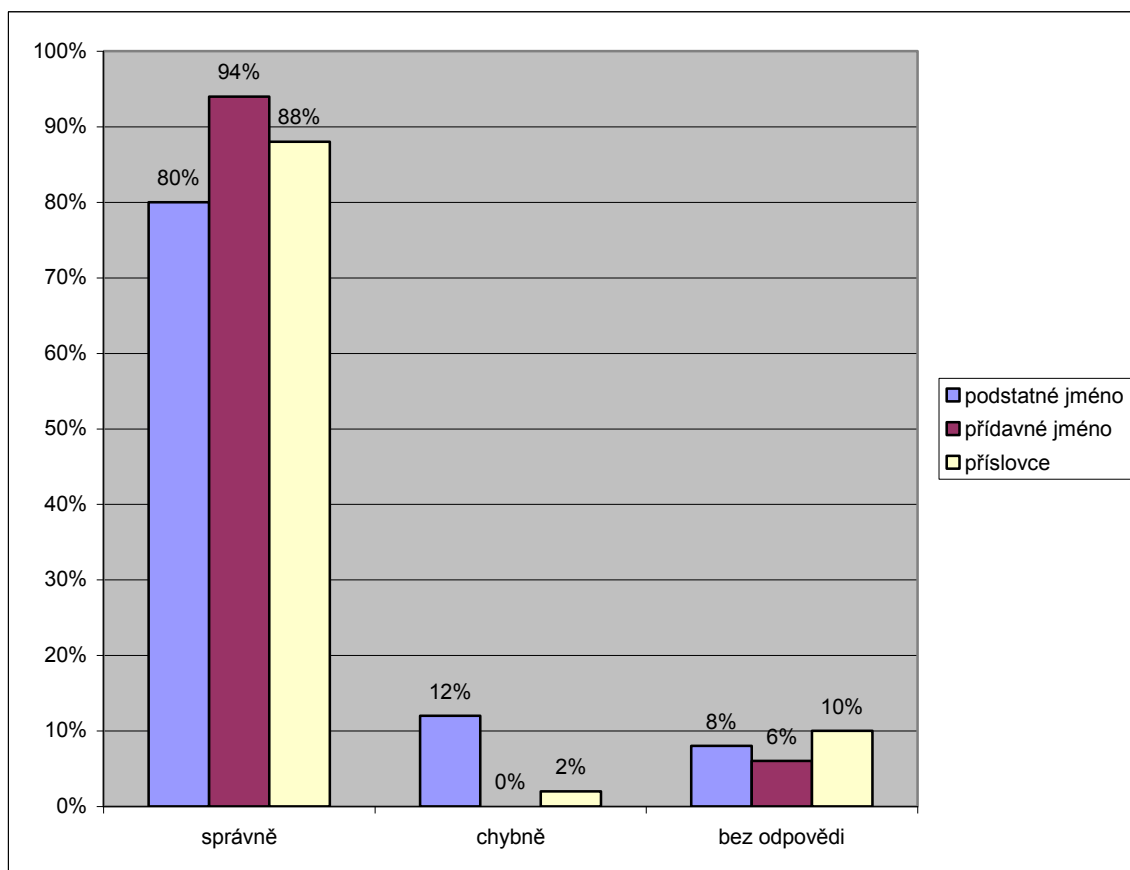
Stanovená teze: Každý respondent uvede správné příklady.

Znalost rozlišit různé slovní druhy získávají žáci na základní škole a střední škola jejich schopnost prohlubuje, proto soudím, že budou mít všichni respondenti vyplněné všechny příklady. Zajímavé bude vyhodnocení skutečnosti, zda slova, která měli doplnit, budou častěji obsahovat prefix ne- nebo budou bez něj, ale významově záporná.

Výsledky byly následující: ženy: 40 žen (80 % z 50) uvedlo správně záporné podstatné jméno, 4 ženy (8 %) neuvedly nic a 6 žen (12 %) nepoužilo správný slovní druh – místo podstatného jména uvedly zájmeno (nikdo, nic).

Správné záporné přídavné jméno uvedlo 47 žen (94 % z 50), 3 ženy (6 %) neuvedly nic.

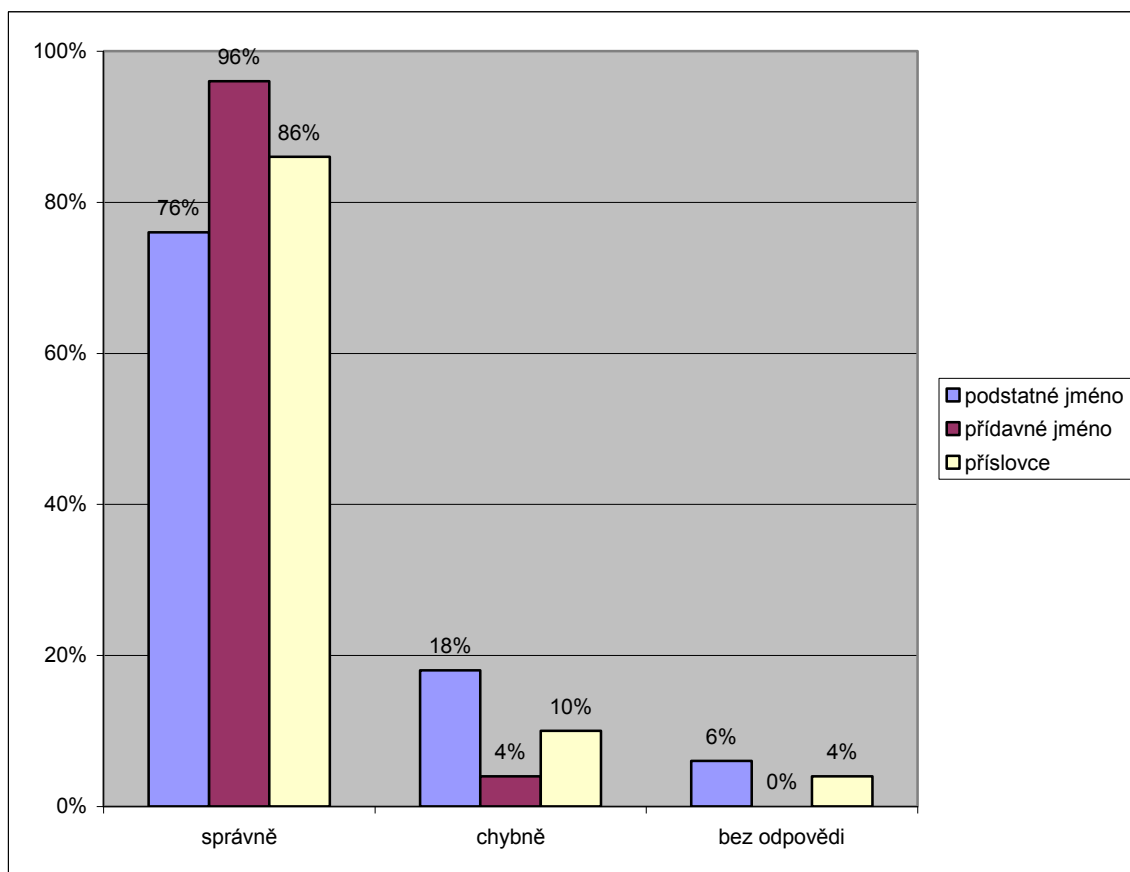
Záporné příslovce správně uvedlo 44 žen (88 % z 50), 5 žen (10 %) neuvedlo nic a 1 žena (2 %) napsala nijaký.

Výsledky u mužů: 38 mužů (76 % z 50) uvedlo správně záporné podstatné jméno, 9 mužů (18 %) uvedlo jiný slovní druh nebo nezáporné podstatné jméno (3x nic, 2x nikdo, ne pes, nemovitost, lžíce, míč) a 3 muži (6 %) neodpověděli.

Správně vyplněné záporné přídavné jméno mělo 48 mužů (96 % z 50), 2 muži (4 %) uvedli nevhodný příklad (ne ty, velký)

Vhodný příklad příslovcí uvedlo 43 mužů (86 % z 50), 5 mužů (10 %) uvedlo špatný příklad (nemohouc, avšak, ačkoliv, ne, nezvyk) a 2 muži (4 %) neodpověděli.

Celkové vyhodnocení: 78 dotázaných (78 % ze 100) uvedlo správný příklad záporného podstatného jména, 95 dotázaných (95 %) uvedlo správný příklad záporného přídavného jména a 87 dotázaných (87 %) uvedlo správný příklad záporného příslovce.

Ačkoli většina studentů správně vyplnila třetí otázku, nebyla má teze potvrzena.

Ti, kteří neuvedli žádnou odpověď, si podle mého názoru jen nemohli momentálně vybavit správný příklad. Zarážející pro mě byly spíše odpovědi, kdy si studenti (11) pletli zájmena s podstatnými jmény. Odpovědi typu míč a lžice poukazovaly na to, že si dotyčný nedůsledně přečetl zadání. A nakonec je tu podstatné jméno nemovitost – to bylo uvedeno respondentem podle mého názoru náhodně a bez přemýšlení, bylo to první podstatné jméno s předponou ne, na které si vzpomněl a nad jeho významem neuvažoval.

Respondenti většinou uváděli příklady s předponou ne- a ni- (neřád, nepořádný, nikde), mezi nejčastěji uváděné příklady bez těchto přípon patřila slova jako zlo(st), špatný, špatně a podobně.

Zadání čtvrté otázky bylo následující:

4. Převeďte do záporu následující větu: Někdo mi o tom už někdy něco řekl.,

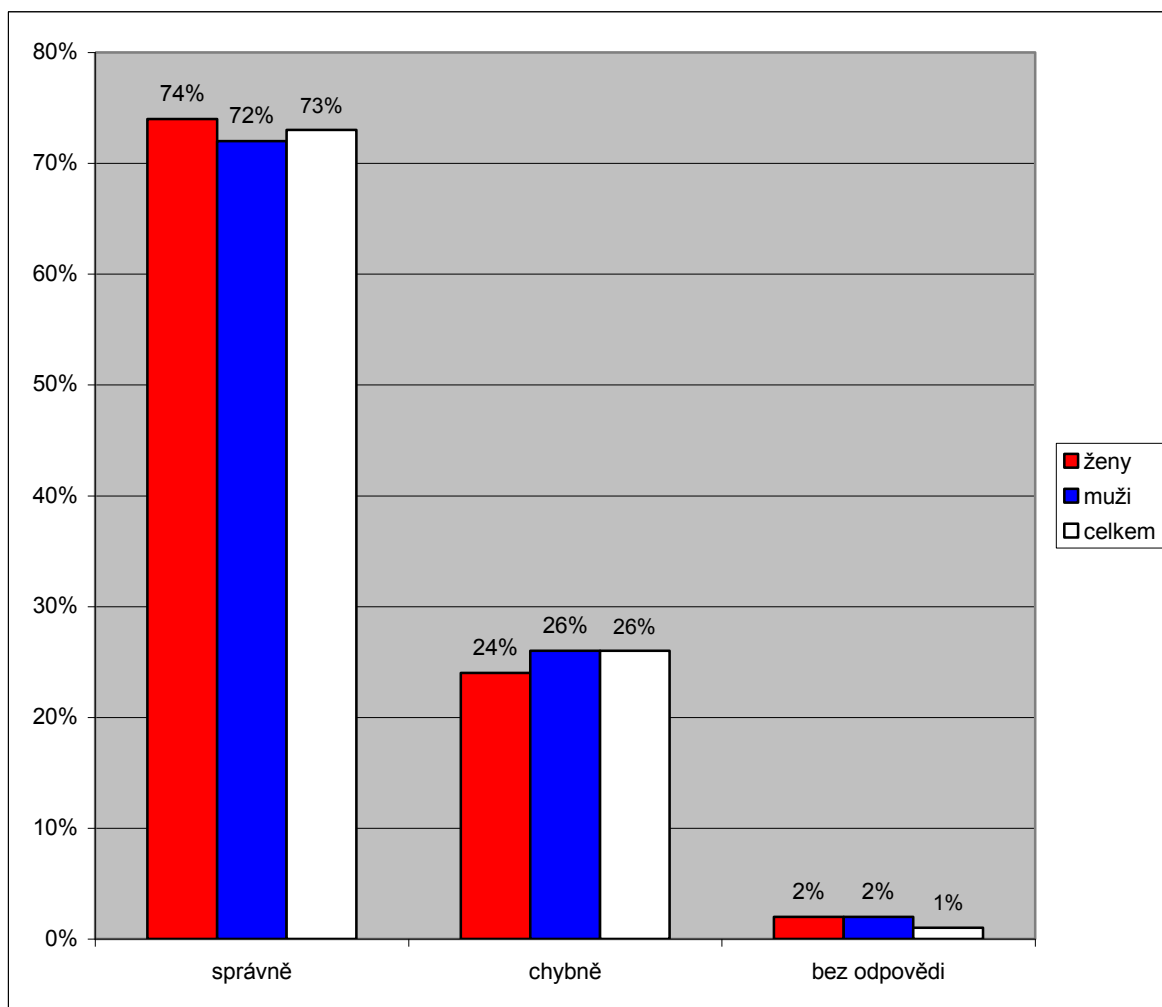
Stanovená teze: Všichni respondenti převeďte prefix ne- na prefix ni-.

Chceme-li změnit kladnou větu, která obsahuje neurčité zájmenné výrazy s prefixem ně- na zápornou, dosáhneme toho změnou předpony ně- na ni-. Tato otázka měla za úkol zjistit, zda jsou toho všichni respondenti schopni.

Výsledky u žen byly následující: 37 žen (74 % z 50) převeďte prefix správným způsobem, 12 žen (24 %) vynechalo zájmeno (6x nikdy, 2x nic, 2x nikdy nic) nebo nepřeveďte správně zájmeno (2x nikdy nikdy) a 1 žena (2 %) odpověděla větou: „Nikdy jsem o tom neslyšela.“ Z 37 žen (74 % ze všech) jich 23 (62,16 %) vynechalo výraz ještě, 3 ženy (8,11 %) ponechali výraz už z původní věty.

Výsledky u mužů: 36 mužů (72 % z 50) převeďte prefix správným způsobem, 13 mužů (26 %) vynechalo zájmeno (9x nikdy, 4x nic) a 1 muž neodpověděl na tuto otázku. Z 36 mužů (72 % všech) jich 25 (69,44) vynechalo výraz ještě, 3 muži (8,33 %) ponechali výraz už z původní věty.

Celkové vyhodnocení: 73 dotázaných (73 % ze 100) převeďte předponu správným způsobem, 25 (25 %) dotázaných nepřeveďte správně jedno nebo dvě zájmena, popřípadě uvedli jedno zájmeno dvakrát, 1 dotázaný (1 %) nepřeveďte větu podle instrukcí a 1 dotázaný (1 %) neodpověděl vůbec.

Stanovená teze se nepotvrdila. Důvod, proč k tomu došlo, je podle mého názoru ten, že při větším množství zájmen, která měla být převedena do záporné podoby, uniklo jedno v některých případech kvůli nepozornosti. Důvod, proč jeden dotázaný nevyplnil tuto otázku, je neznámý.

Zadání páté otázky bylo následující:

5. Co může znamenat věta: „Nestalo se to mou vinou.“

Stanovená teze: Všichni respondenti napíší alespoň 1 možnou odpověď.

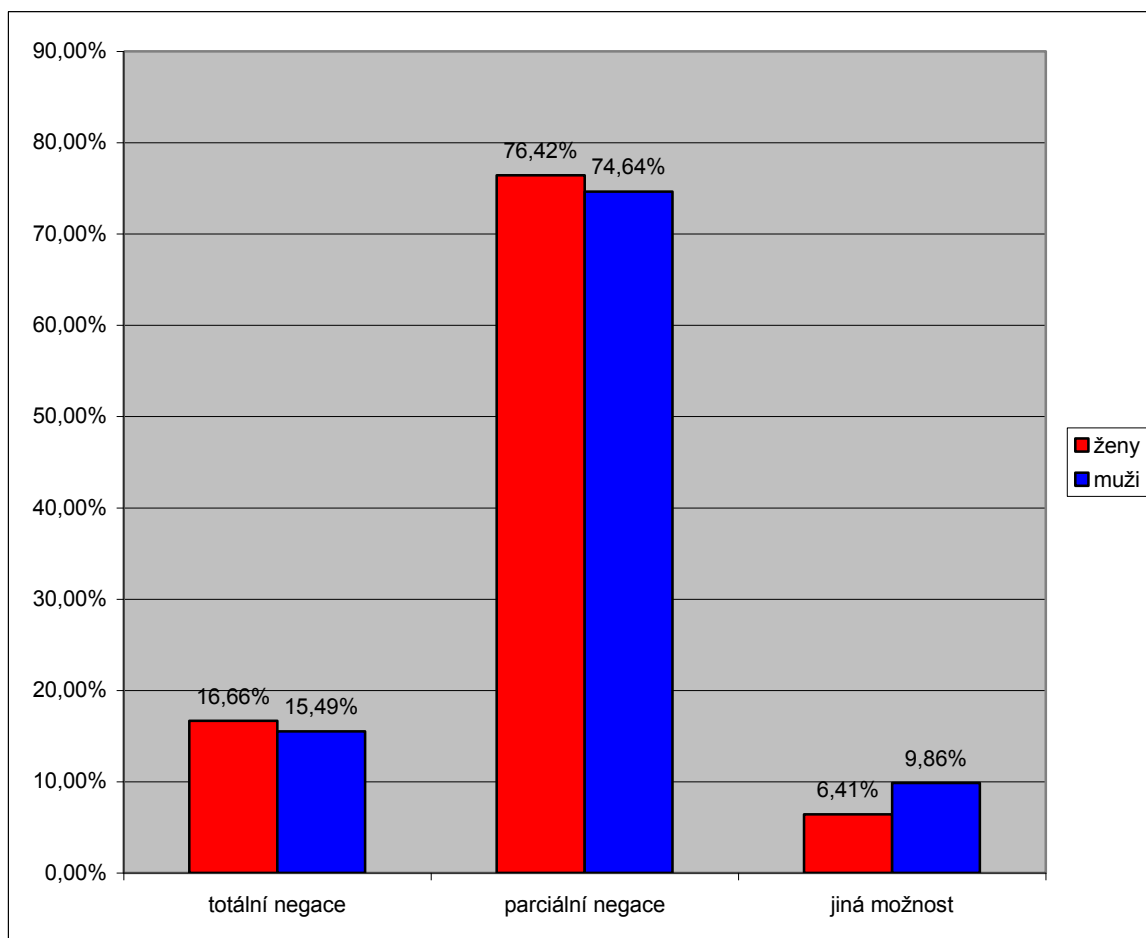
Vzhledem k tomu, že větný zápor obsažený v příkladové větě může být součástí jak totální tak parciální negace, což bez kontextu nelze poznat, rozhodl jsem se ověřit, zda tento rozdíl budou vnímat i respondenti. V dotazníku byly 2 řádky pro napsání obou možností a pro případ, že by někdo neznal odpověď, i možnost c) nevím.

Vyhodnocení u žen: 47 žen (94 % z 50) uvedlo minimálně jednu odpověď, 3 ženy (6 %) neodpovědělo na tuto otázku vůbec.

Od žen jsem získal celkem 78 odpovědí (78 % ze 100 možných odpovědí). 13 odpovědí (16,66 %) bylo příkladem totální negace, 30 odpovědí (38,46) tvořilo příklad k parciální negaci, dalších 30 odpovědí (38,46 %) bylo opět příkladem k parciální negaci (dvě různé, ale významově stejné), 5 odpovědí (6,41 %) byla jiná možnost (nikdo nic nezavinil, mohly za to okolnosti, nikdo za to nemohl, že to není má vina, mohlo se to stát náhodou).

Vyhodnocení u mužů: 47 mužů (94 % z 50) uvedlo minimálně jednu odpověď, 3 muži (6 %) neodpověděli na tuto otázku vůbec.

Od mužů jsem získal celkem 71 odpovědí (71 % ze 100 možných odpovědí). 11 odpovědí (15,49 %) bylo příkladem totální negace, 37 odpovědí (52,11 %) tvořilo příklad k parciální negaci, 16 odpovědí (22,53 %) bylo opět příkladem k parciální negaci (dvě různé odpovědi, ale významově stejné), 7 odpovědí (9,86 %) byla jiná možnost (vím, čím to byla vina a takticky vybízím k otázce, kde je vinen, nestalo se to mým zaviněním, ale někoho jiného, nestalo se to ničí vinou, jsem vyčůraný, je moje vina, že se něco nestalo, není to moje vina, že se to stalo, kvůli mně k něčemu došlo).

Stanovená teze se nepotvrdila, 6 respondentů na tuto otázku neodpovědělo.

Z výsledků je patrné, že pouze 24 dotázaných (24 % ze 100) uvedlo odpověď, která vyjadřovala totální negaci: a) nestalo se to a já jsem to zavinil.

Překvapivé byly výsledky u možnosti b) stalo se to, ale já jsem za to nemohl, která byla příkladem parciální negace (při použití členského záporu by věta zněla: „Stalo se to ne mou vinou“).

23 dotázaných (23 % ze 100) uvedlo v dotazníku dvě odpovědi, které byly významově naprosto stejné (např. „nemůžu za to“, „jsem v tom nevinně“).

Vhodný příklad k možnosti b) uvedlo 90 dotázaných (90 % ze 100).

Z výsledků je patrné, že většina respondentů chápe větu „Nestalo se to mou vinou“ jako příklad parciální negace a nedokáže si představit situaci, v níž by měla tato věta jiný smysl, který by odpovídal negaci totální.

Zadání šesté otázky bylo následující:

6. Změňte větu: „Nepřišel než dědeček“ na jinou větu se stejným významem, kterou byste použili vy.

Stanovená teze: Většina respondentů změni větu vhodnou formou.

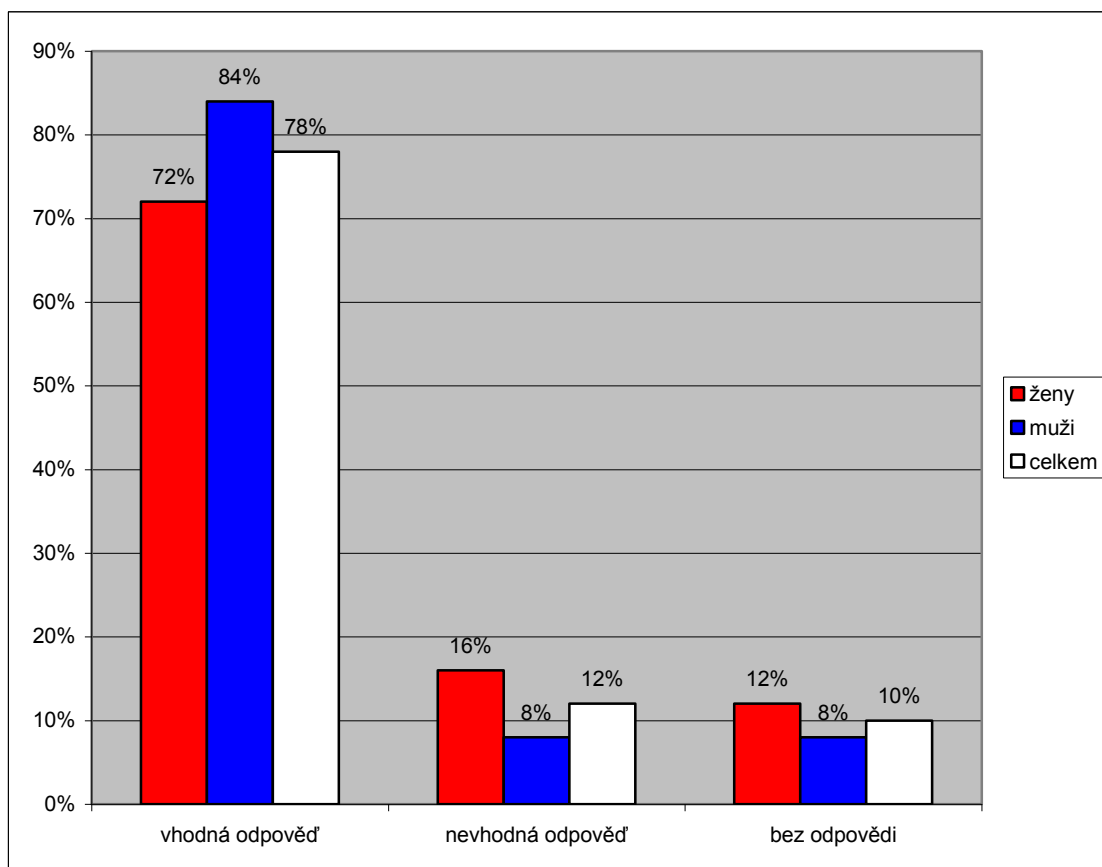
K tomu, abychom zachovali výjimku v záporných větách, používáme výrazy než, až na a kromě: Nepřišel než dědeček; Až na dědečka nepřišel nikdo; Kromě (s výjimkou) dědečka nepřišel nikdo.

V této otázce jsem chtěl zjistit, zda si respondenti uvědomí, že výraz než představuje výjimku a zda najdou vhodnou formu odpovědi, ve které by zachovali stejný význam, který měla původní věta.

Vyhodnocení u žen: 36 žen (72 % z 50) změnilo původní větu vhodným způsobem se zachováním stejného významu, 6 žen (12 %) na tuto otázku neodpovědělo a 8 žen (16 %) uvedlo nevhodnou odpověď (větu nedokážu přeložit do češtiny, přišel až po dědečkovi, přišel v jinou dobu než dědeček, nepřišel dříve jak dědeček, stal se dědečkem, dopršelo než sluníčko, dědeček nepřišel, nepřišel jen dědeček).

Vyhodnocení u mužů: 42 mužů (84 % z 50) změnilo původní větu vhodným způsobem se zachováním stejného významu, 4 muži (8 %) na tuto otázku neodpověděli a 4 muži (8 %) uvedli nevhodnou odpověď (nepřišel dřív než dědeček, nepřišel dokud dědeček, dědeček nepřišel, přišli všichni kromě dědy).

Celkové vyhodnocení: 78 respondentů (78 % ze 100) změnilo původní větu vhodným způsobem se zachováním stejného významu, 10 respondentů (10 %) na tuto otázku neodpovědělo a 12 respondentů (12 %) nevedlo vhodnou odpověď.

Stanovená teze se potvrdila, většina respondentů změnila původní větu vhodným způsobem se zachováním stejného významu.

Většina těch, kteří odpověděli vhodným způsobem, použila větu s výrazem „jen“ nebo „kromě“ (Přišel jen dědeček, Nepřišel nikdo kromě dědečka). Tato skutečnost svědčí o tom, že byli schopni pochopit význam věty a nahradit výraz „než“ vhodným způsobem.

Zadání sedmé otázky bylo následující:

7. Co znamená věta: „Pak že mluví anglicky!“

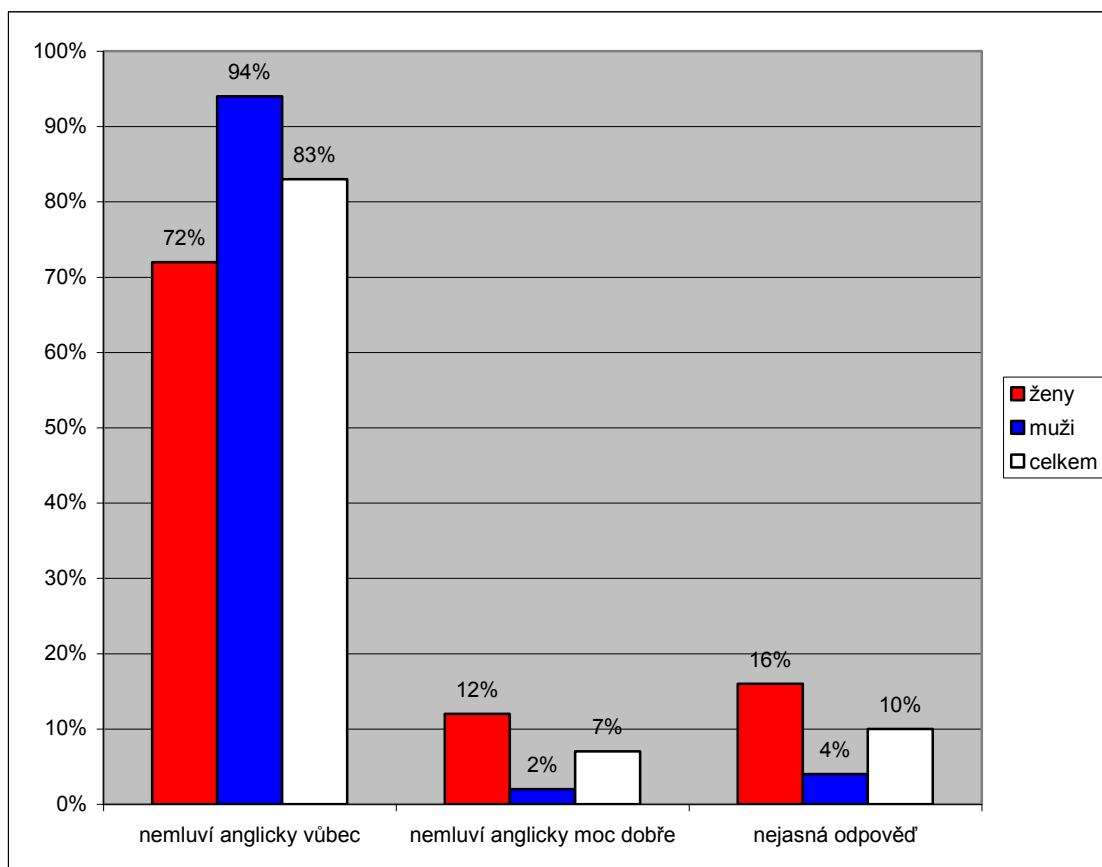
Teze: Většina respondentů odpoví vhodnou formou na tuto otázku

Tato otázka byla zaměřena na transpozici kladu a záporu. V některých případech má záporná forma kladný smysl, a naopak: Pak že mluví anglicky (= „vždyť přece anglicky nemluví“). Tyto transpozice jsou časté ve větách tázacích (Copak jsem na to měl čas?) a rozkazovacích (Pak mu rad!).

Výsledky u žen: 36 žen (72 % z 50) odpovědělo, že dotyčná osoba nemluví anglicky vůbec, 6 žen (12 %) uvedlo, že dotyčná osoba anglicky zas tak dobře nemluví a 8 žen (16 %) uvedlo odpovědi, ze kterých nebylo patrné, zda dotyčná anglicky mluví nebo ne (např. „Pak že neumí mluvit anglicky!“, opovržlivé zvolání ke kritice druhého).

Výsledky u mužů: 47 mužů (94 % z 50) odpovědělo, že dotyčná osoba nemluví anglicky vůbec, 1 muž (2 %) uvedl, že dotyčná osoba mluví anglicky částečně a 2 muži (4 %) uvedli odpovědi, ze kterých nebylo patrné, zda dotyčný anglicky mluví nebo ne (svoji znalost angličtiny přeceňoval a hle, skutečnost vyšla na povrch, když mluví anglicky).

Celkové vyhodnocení: 83 respondentů (83 % ze 100) uvedlo, že dotyčná osoba nemluví anglicky vůbec, 7 respondentů (7 %) uvedlo, že dotyčná osoba mluví anglicky částečně a 10 respondentů (10 %) uvedlo odpovědi, ze kterých nebylo patrné, zda dotyčná osoba anglicky mluví nebo ne.

Stanovená teze se potvrdila, většina respondentů odpověděla vhodnou formou na tuto otázku.

Za poznámku stojí i skutečnost, že mnozí respondenti ke své odpovědi uvedli, že se jedná o ironii, kritiku nebo sarkasmus, z čehož plyne, že věty tohoto typu používají v takových situacích.

Zadání osmé otázky bylo následující:

8. Vytvořte zápornou odpověď k následujícím otázkám:

a) Napsals to?

b) Bylas obtěžována?

Stanovená teze: Všichni respondenti vytvoří zápornou odpověď k oběma otázkám.

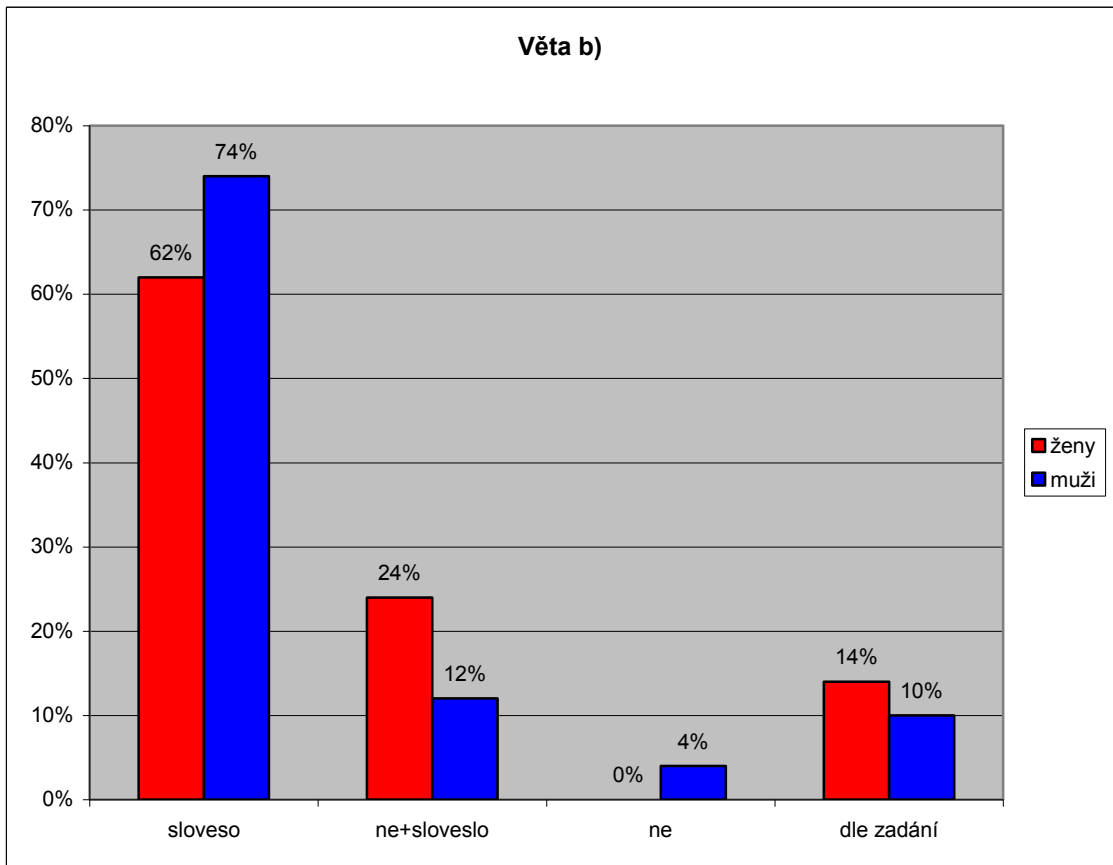
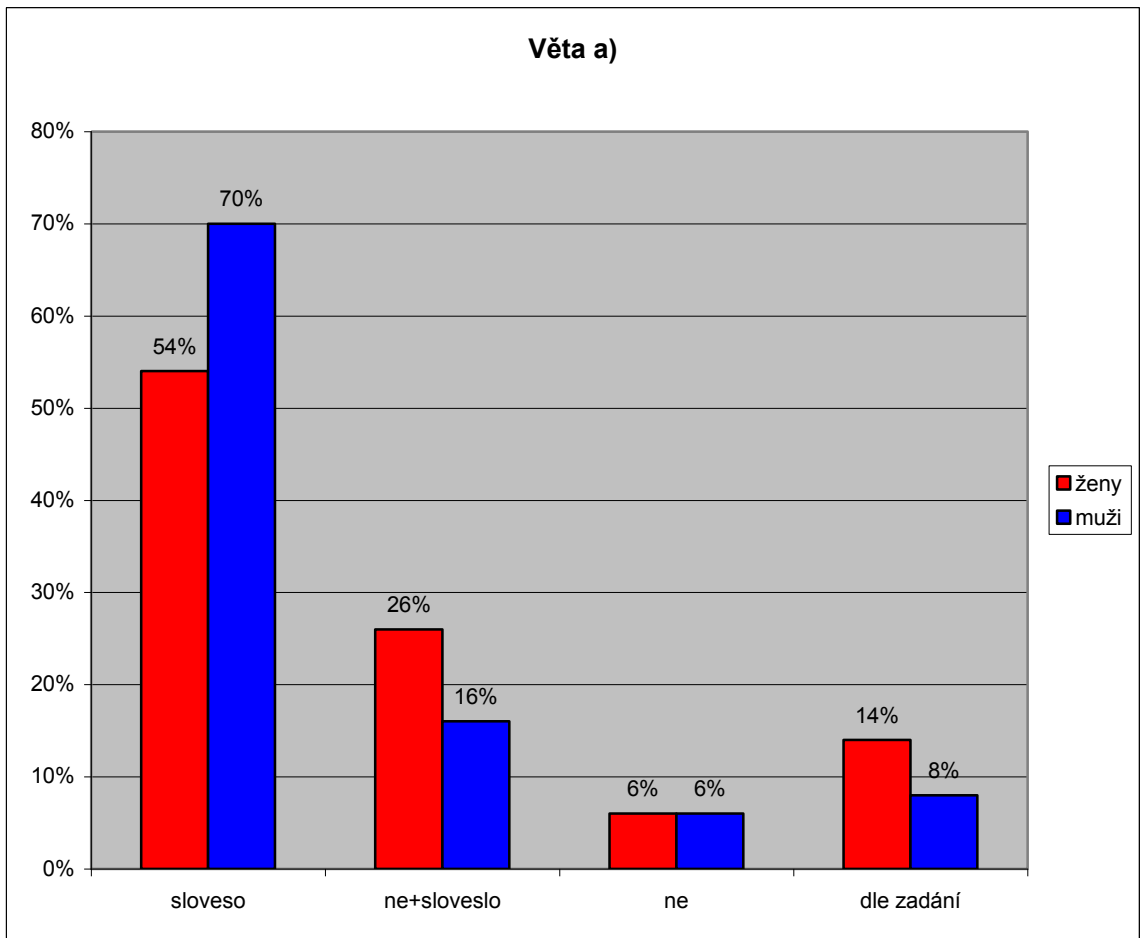
V této otázce jsem se zaměřil na negaci u sloves. Zkoumal jsem, zda respondenti odpoví patřičnou formou slovesa, nebo použijí zápornku ne popřípadě kombinaci obou možností.

Výsledky u žen: u věty a) Napsals to? 27 žen (54 % z 50) odpovědělo formou slovesa (nenapsal, nenapsal jsem to), 13 žen (26 %) použilo ne + sloveso (ne, nenapsal; ne, nenapsal jsem to), 3 ženy (6 %) odpověděly ne a 7 žen (14 %) neodpovědělo na tuto otázku podle zadání (Nenapsals to?).

U věty b) Bylas obtěžována? 31 žen (62 % z 50) odpovědělo formou slovesa (nebyla, nebyla jsem obtěžována), 12 žen (24 %) použilo ne + sloveso (ne, nebyla, ne; nebyla jsem obtěžována) a 7 žen (14 %) neodpovědělo na tuto otázku podle zadání (Nebylas obtěžována?).

Výsledky u mužů: u věty a) Napsals to? 35 mužů (70 % z 50) odpovědělo formou slovesa (nebyla, nebyla jsem obtěžována), 8 mužů (16 %) použilo ne + sloveso (ne, nebyla, ne; nebyla jsem obtěžována), 3 muži (6 %) odpověděli ne a 4 muži (8 %) neodpověděli na tuto otázku podle zadání (Nenapsals to?).

U věty b) Bylas obtěžována? 37 mužů (74 % z 50) odpovědělo formou slovesa (nebyla, nebyla jsem obtěžována), 6 mužů (12 %) použilo ne + sloveso (ne, nebyla, ne; nebyla jsem obtěžována), 2 muži (4 %) odpověděli ne a 5 mužů (10 %) neodpovědělo na tuto otázku podle zadání (Nebylas obtěžována?).

Celkové vyhodnocení: Z 200 vhodných odpovědí (100 %) bylo přijatelných pouze 177 (88,5 %), 23 odpovědí (11,5 %) nebylo podle zadání.

Ze 177 přijatelných odpovědí (100 %) bylo 130 odpovědí (73,45 %) formou slovesa, 39 odpovědí (22,03 %) formou ne + sloveso a 8 odpovědí (4,52 %) formou ne.

Stanovená teze se nepotvrdila, všichni respondenti neodpověděli vhodným způsobem na obě otázky.

Důvodem, proč všichni respondenti neodpověděli vhodnou formou, byla podle mého názoru jejich nepozornost při čtení zadání. Dokládají to jejich odpovědi. Místo vytvoření záporných odpovědí převedli pouze obě otázky do záporné podoby.

Zadání deváté otázky bylo následující:

9. Napište ke slovu mír výraz, který vyjadřuje jeho opak.

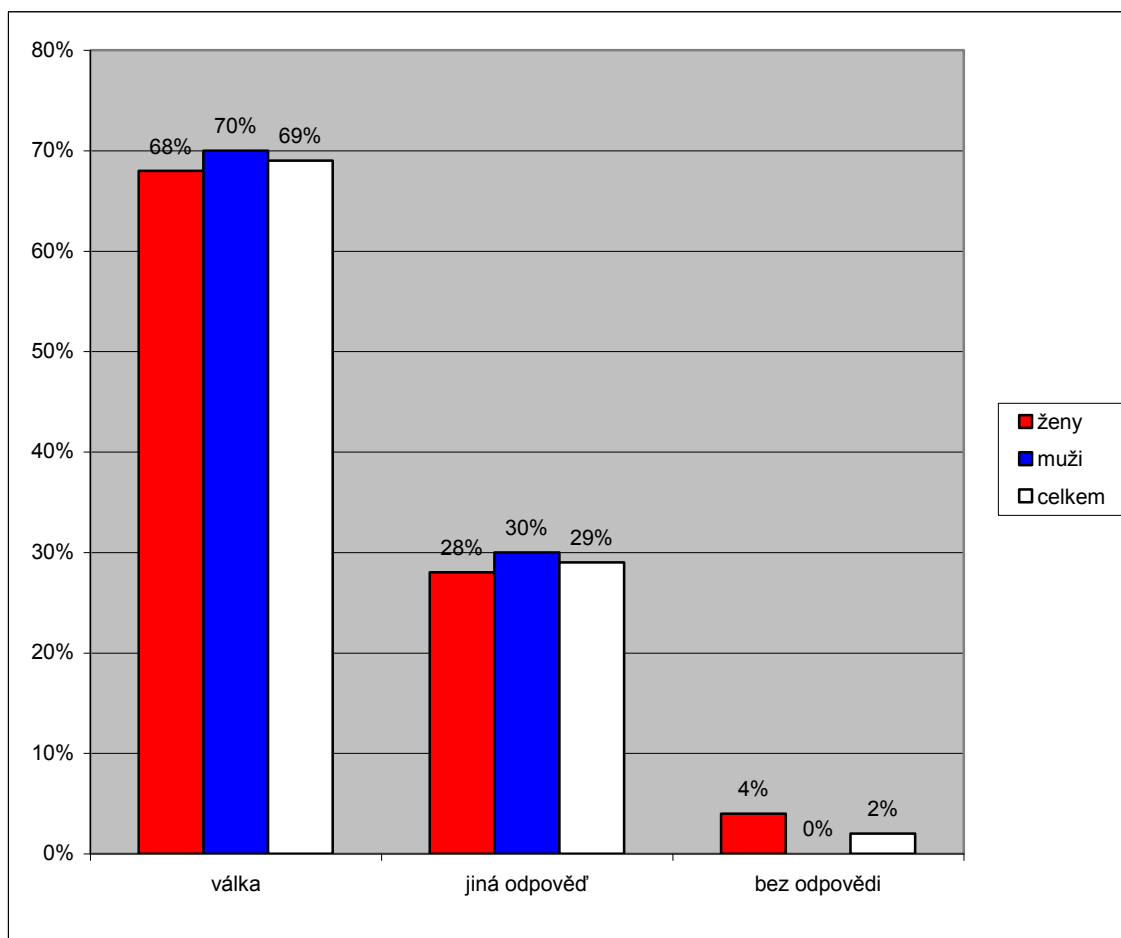
Stanovená teze: Všichni respondenti napíší vhodné antonymum.

V této otázce jsem se zaměřil na antonyma. Předpokládal jsem, že význam slova mír je všeobecně známý, a proto by měli být respondenti schopni najít jeho opak.

Výsledky u žen: 34 žen (68 % z 50) napsalo slovo válka, 2 ženy (4 %) neuvedly žádnou odpověď a 14 žen (28 %) uvedlo jiné termíny (konflikt, boj, nepokoj, před, spor, válečný stav, nelze jednoznačně).

Výsledky u mužů: 35 mužů (70 % z 50) napsalo slovo válka, 15 mužů (30 %) uvedlo jiné termíny (svár, konflikt, neklid, nemít, rozpor, nebýt v míru, boj, nepokoj).

Celkové vyhodnocení: 69 respondentů (69 % ze 100) napsalo slovo válka, 29 respondentů (29 %) uvedlo jiný termín, 2 respondenti (2 %) neodpověděli.

Stanovená teze se nepotvrdila, všichni respondenti neuvodli vhodné antonymum.

Při pohledu na výsledky v odpovědích na tuto otázku můžeme konstatovat, že přibližně jedna třetina respondentů nevnímá slovo válka jako antonymum ke slovu mír, což bylo pro mě překvapující. Vyplývá z toho, že někteří lidé vnímají význam slova mír odlišným způsobem.

Zadání desáté otázky bylo následující:

10. Napište libovolné slovo, ke kterému nelze vytvořit opak.

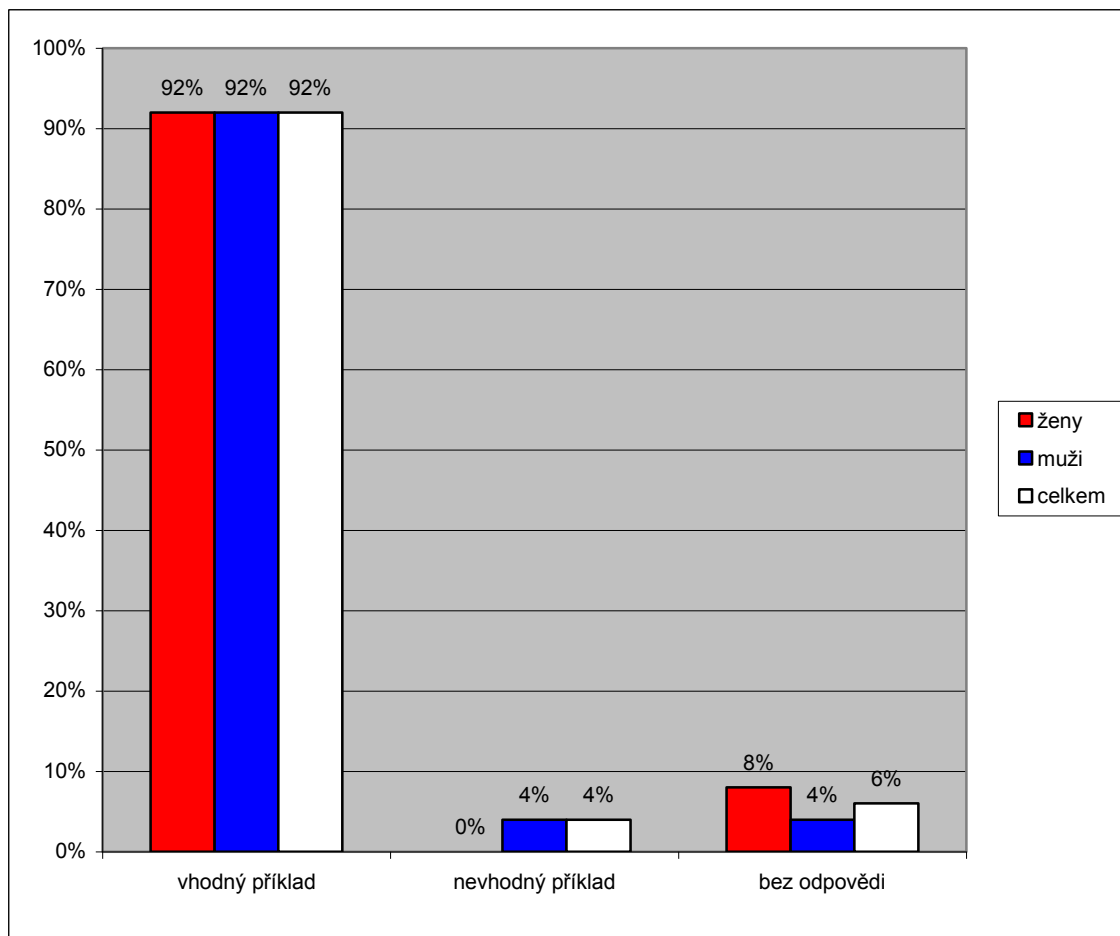
Stanovená teze: Většina respondentů uvede vhodný příklad.

I tato otázka je zaměřena na antonyma. Na rozdíl od otázky předchozí, kde bylo slovo, k němuž mělo být vytvořeno antonymum, dané, zde bylo na respondentech, aby patřičný termín vytvořili sami.

Výsledky u žen: 46 žen (92 % z 50) uvedlo vhodné antonymum, 4 ženy (8 %) na otázku neodpověděly.

Výsledky u mužů: 46 mužů (92 % z 50) uvedlo vhodné antonymum, 2 muži (4 %) na otázku neodpověděli a 2 muži (4 %) neuvedli vhodný příklad (mír, žiju)

Celkové vyhodnocení: 92 respondentů (92 % ze 100) uvedlo vhodné antonymum, 6 respondentů (6 %) na otázku neodpovědělo a 2 respondenti (4 %) neuvedli vhodný příklad.

Stanovená teze byla potvrzena ,většina respondentů uvedla vhodný příklad.

Většinu antonym tvořila podstatná jména, z nichž se většina neopakovala. Nejčastěji bylo uvedeno slovo pes (4x) a slova kniha a auto (3x). Přídavná jména byla zastoupena slovy růžové a modrooký.

Zadání jedenácté otázky bylo následující:

11: Jak byste popsali několika slovy skutečnost, kdy něco není ani hluboké ani mělké?

Stanovená teze: Většina respondentů vytvoří vhodnou odpověď.

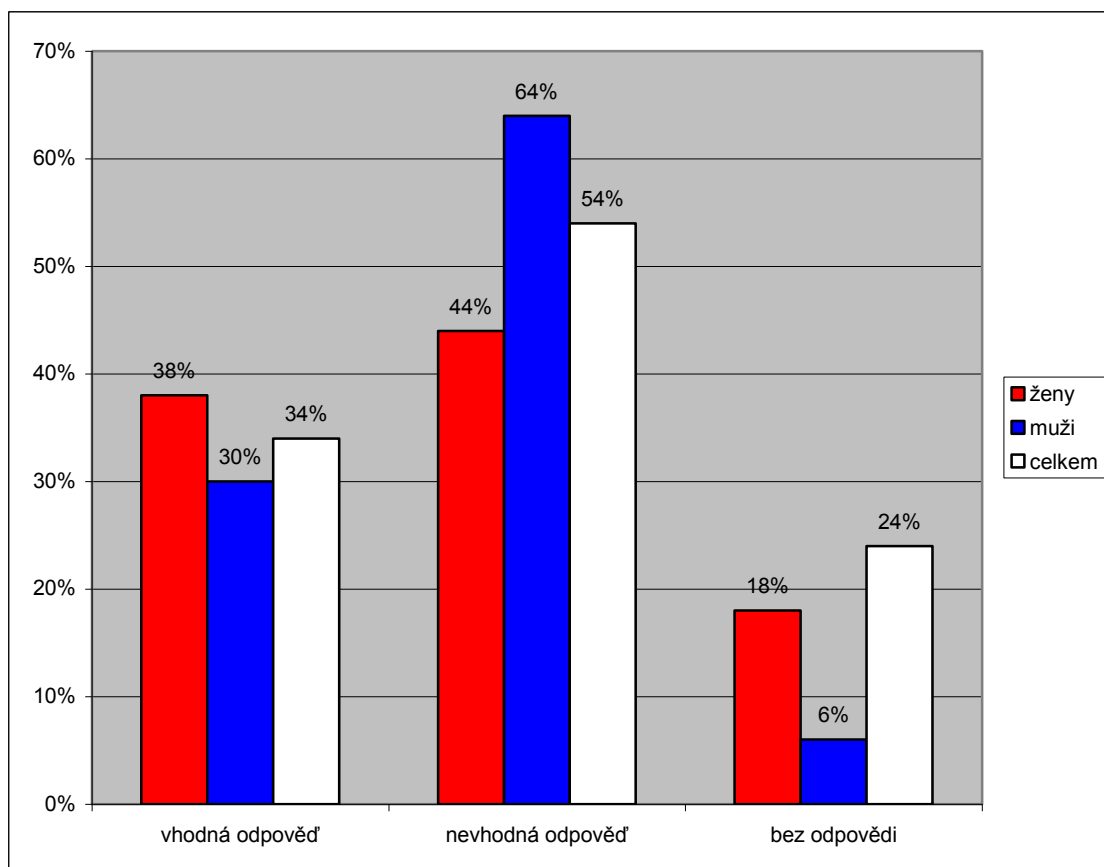
Většina polárních (graduálních) antonym umožňuje vytvoření přechodových stupňů u protikladných dvojic. Existují ovšem i případy, kdy se v jazyce nenachází výrazy, které by se daly použít k vytvoření těchto přechodových stupňů. Máme možnost použít formu opisu – není-li něco ani hluboké ani mělké, můžeme použít opis „mající střední hloubku“.

V této otázce jsem zkoumal, zda respondenti uvedou vhodný opis nebo slovní spojení, které by se dalo považovat za patřičnou odpověď.

Výsledky u žen: 19 žen (38 % z 50) uvedlo spojení střední hloubka/středně hluboké, 22 žen (44 %) uvádělo různé výrazy, které se slovem střední nesouvisely (tak akorát, něco mezi) a 9 žen (18 %) na tuto otázku neodpovědělo.

Výsledky u mužů: 15 mužů (30 % z 50) uvedlo spojení střední hloubka/středně hluboké, 32 mužů (64 %) uvádělo různé výrazy, které se slovem střední nesouvisely (tak akorát, něco mezi, není to ani hluboké ani mělké) a 3 muži (6 %) na otázku neodpověděli.

Celkové vyhodnocení: 34 respondentů (34 % ze 100) odpovědělo vhodným způsobem, 54 respondentů (54 %) odpovídalo výrazy, které nemohly být počítány jako vhodná odpověď a 12 respondentů (24 %) neodpovědělo.

Stanovená teze nebyla potvrzena, většina respondentů nevytvořila vhodnou odpověď.

O důvodech, proč na tuto otázku odpovědělo vhodným způsobem pouze 34 % respondentů, by se dalo pouze spekulovat, nebylo by možné najít přesvědčivé důkazy.

Zadání dvanácté otázky bylo následující:

12. Našli byste výrazy, které by mohly tvořit přechodové stupně (mezičlánky) mezi slovy ledový a horký?

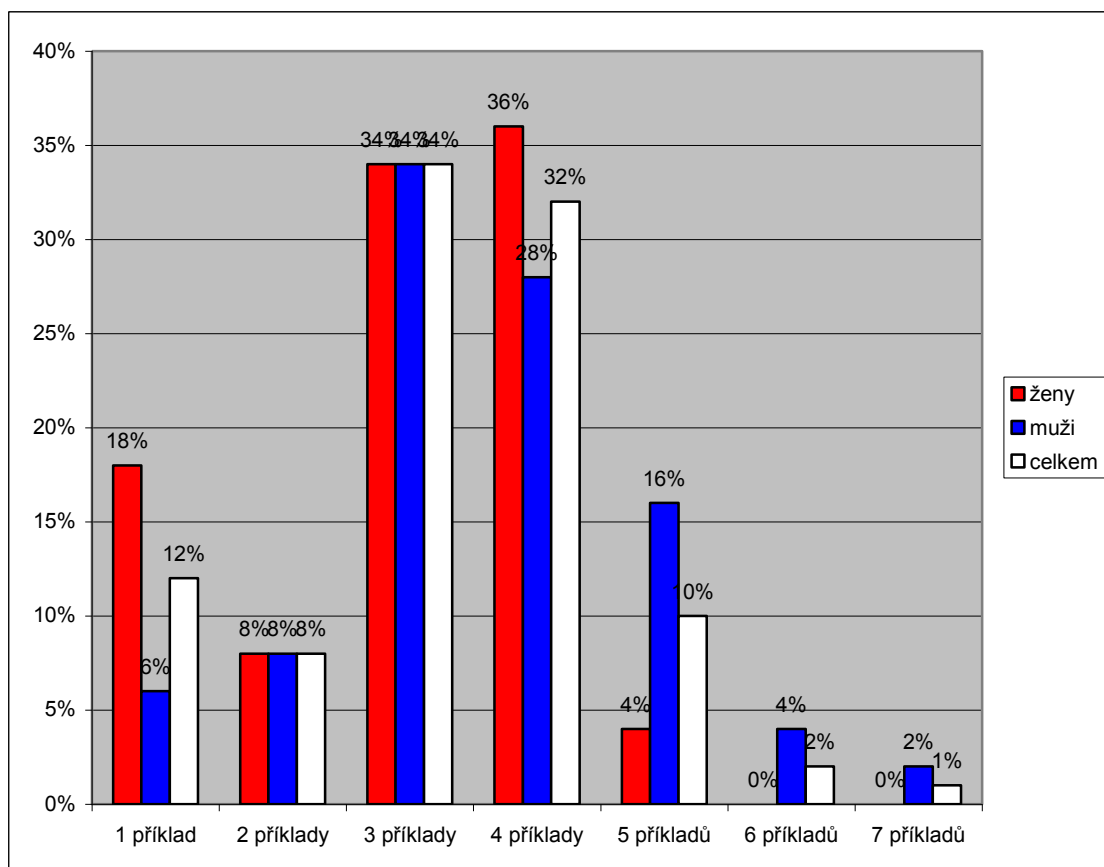
Stanovená teze: Každý respondent vytvoří minimálně jeden vhodný termín

Dvojice ledovýXhorký je typickým příkladem polárních antonym. Jejich význam je každému známý, a proto jsem předpokládal, že všichni respondenti najdou vhodnou odpověď.

Výsledky u žen: 9 žen (18 % z 50) uvedlo 1 příklad, 4 ženy (8 %) uvedly dva příklady, 17 žen (34 %) uvedlo 3 příklady, 18 žen (36 %) uvedlo 4 příklady a 2 ženy (4 %) uvedly 5 příkladů.

Výsledky u mužů: 3 muži (6 % z 50) uvedlo 1 příklad, 4 muži (8 %) uvedlo dva příklady, 17 mužů (34 %) uvedlo tři příklady, 14 mužů (28 %) uvedlo 4 příklady, 8 mužů (16 %) uvedlo 5 příkladů, 2 muži (4 %) uvedli 6 příkladů a 1 muž (2 %) uvedl 7 příkladů.

Celkové vyhodnocení: 12 respondentů (12 % ze 100) uvedlo 1 příklad, 8 respondentů (8 %) uvedlo dva příklady, 34 respondentů (34 %) uvedlo 3 příklady, 32 respondentů (32 %) uvedlo 4 příklady, 10 respondentů (10 %) uvedlo 5 příkladů, 2 respondenti (2 %) uvedli 6 příkladů a 1 respondent (1 %) uvedl 7 příkladů.

Teze byla potvrzena, každý respondent vytvořil minimálně jeden vhodný termín.

Mezi odpověďmi se nejčastěji vyskytovalo kombinace těchto slov: studený – chladný – vlažný – teplý. Respondenti, kteří uvedli méně než 4 slova, použili vždy jedno z nich.

Zadání třinácté otázky bylo následující:

13. Našli byste výrazy, které by mohly tvořit přechodové stupně mezi slovy rozbitný a nerozbitný?

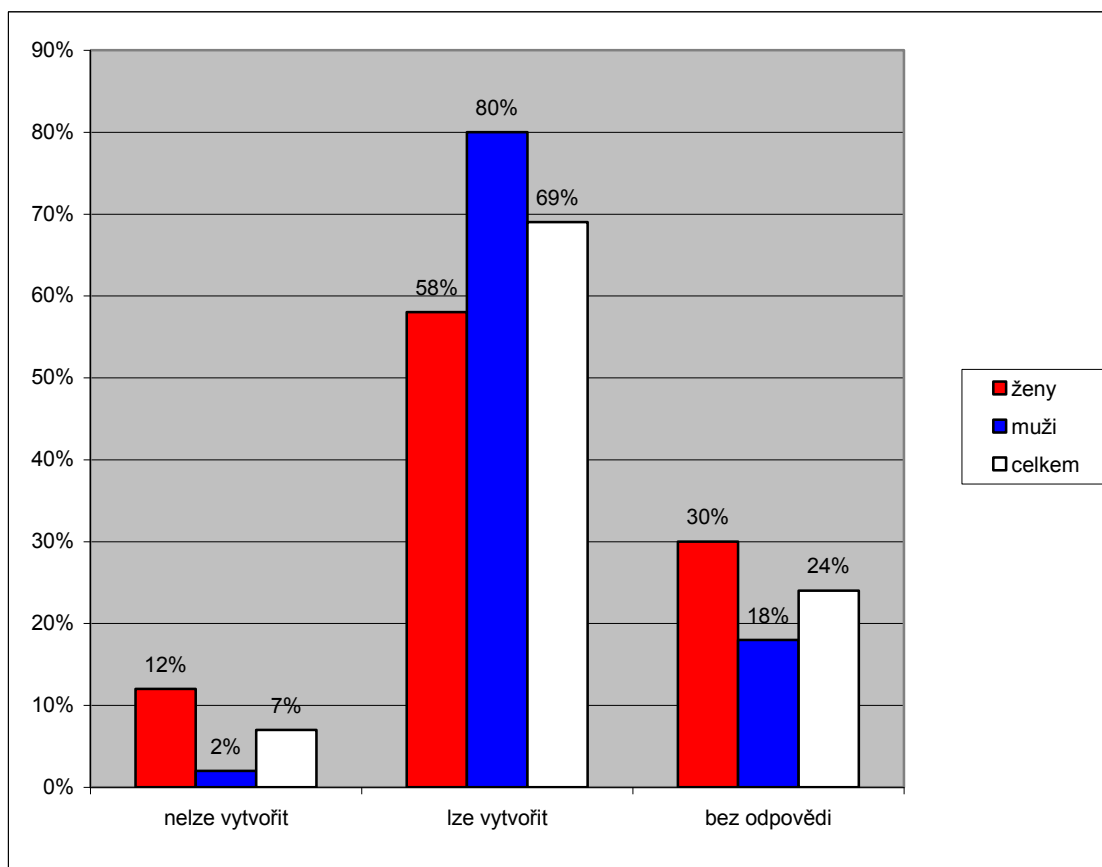
Teze: Většina respondentů uvede, že k těmto antonymům nelze vytvořit přechodové stupně.

Antonyma jako rozbitný a nerozbitný patří mezi komplementární opozita, a proto k nim nelze vytvořit žádný přechodový mezistupeň. Popře-li se platnost jedno členu, automaticky z toho vyplývá platnost toho druhého.

Výsledky u žen: 6 žen (12 % z 50) uvedlo, že nelze vytvořit přechodové mezistupně, 29 žen (58 %) uvedlo, že lze vytvořit přechodové mezistupně a 15 žen (30 %) na tuto otázku neodpovědělo.

Výsledky u mužů: 1 muž (2 % z 50) uvedl, že nelze vytvořit přechodové mezistupně, 40 mužů (80 %) uvedlo, že lze vytvořit přechodové mezistupně a 9 mužů (18 %) na tuto otázku neodpovědělo.

Celkové vyhodnocení: 7 respondentů (7 % ze 100) uvedlo, že nelze vytvořit přechodové mezistupně, 69 respondentů (69 %) uvedlo, že lze vytvořit přechodové mezistupně a 24 respondentů (24 %) neodpovědělo.

Teze nebyla potvrzena, většina respondentů neuvěděla vhodnou odpověď.

Respondenti se snažili najít výrazy, které by vytvořily přechodové mezistupně. Nejčastěji uváděli příklady typu křehký, odolný nebo polorozbitný.

Důvodů, proč většina z nich chybovala, mohlo být několik. Vliv předchozí otázky byl určitě nezanedbatelný a oni si zřejmě mysleli, že se v dotazníku vyskytují dvě otázky stejného typu. Jen pár z nich se asi nad otázkou logicky zamyslelo a správně určilo, že v tomto případě nelze žádné mezistupně vytvořit. Ti, kteří neodpověděli, podle mého názoru nepřišli na žádný příklad mezistupně, ale zároveň si neuvědomili, že zde žádné vytvořit nelze.

Zadání čtrnácté otázky bylo následující:

14 - Které přídavné jméno (jména) může (mohou) tvořit protiklad k přídavnému jménu plný?

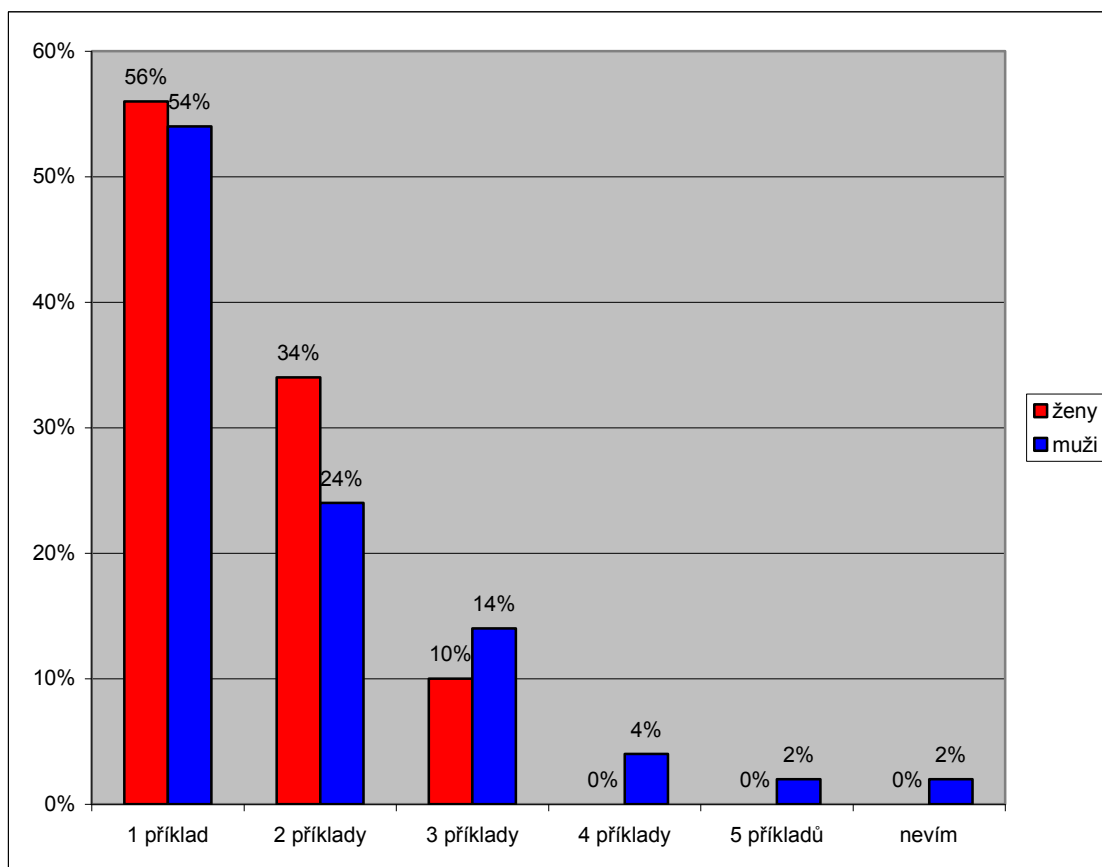
Teze: Každý respondent uvede alespoň 1 příklad

Tato otázka se podobá deváté, kde měli respondenti vytvořit antonymum ke slovu, nicméně zde jsem zkoumal reakce respondentů na vztah opozitnosti a polysémie (k uvedenému přídavnému jménu se dalo vytvořit několik různých antonym).

Výsledky u žen: 28 žen (56 % z 50) uvedlo 1 příklad, 17 žen (34 %) uvedlo dva příklady a 5 žen (10 %) uvedlo 3 příklady.

Výsledky u mužů: 27 mužů (54 % z 50) uvedlo 1 příklad, 12 mužů (24 %) uvedlo 2 příklady, 7 mužů (14 %) uvedlo 3 příklady, 2 muži (4 %) uvedli 4 příklady, 1 muž (2 %) uvedl 5 příkladů a 1 muž (2 %) napsal „nevím“.

Celkové vyhodnocení: 99 respondentů (99 % ze 100) uvedlo minimálně jeden příklad, 1 respondent (1 %) neuvedl žádný příklad.

Teze nebyla potvrzena, ne všichni respondenti uvedli 1 příklad.

U respondentů, kteří uvedli více než 1 odpověď, se občas dva různé výrazy významově shodovaly (prázdný a nenaplněný), ale na druhou stranu musím uvést, že respondent, který uvedl 5 různých výrazů, neměl ani jeden, který by se významově shodoval s ostatními (hladový, prázdný, vyliďněný, vyfouklý, plochý). Dále musím konstatovat, že odpověď „prázdný“ uvedlo 99 % respondentů.

Důvod, proč si jeden respondent nevzpomněl na žádný příklad, nelze zjistit.

Zadání patnácté otázky bylo následující:

15. Když s něčím nesouhlasíte a chcete svůj nesouhlas sdělit někomu jinému, můžete použít i neverbální (mimoslovní) způsob(y)? Pokud ano, jaký(é)?

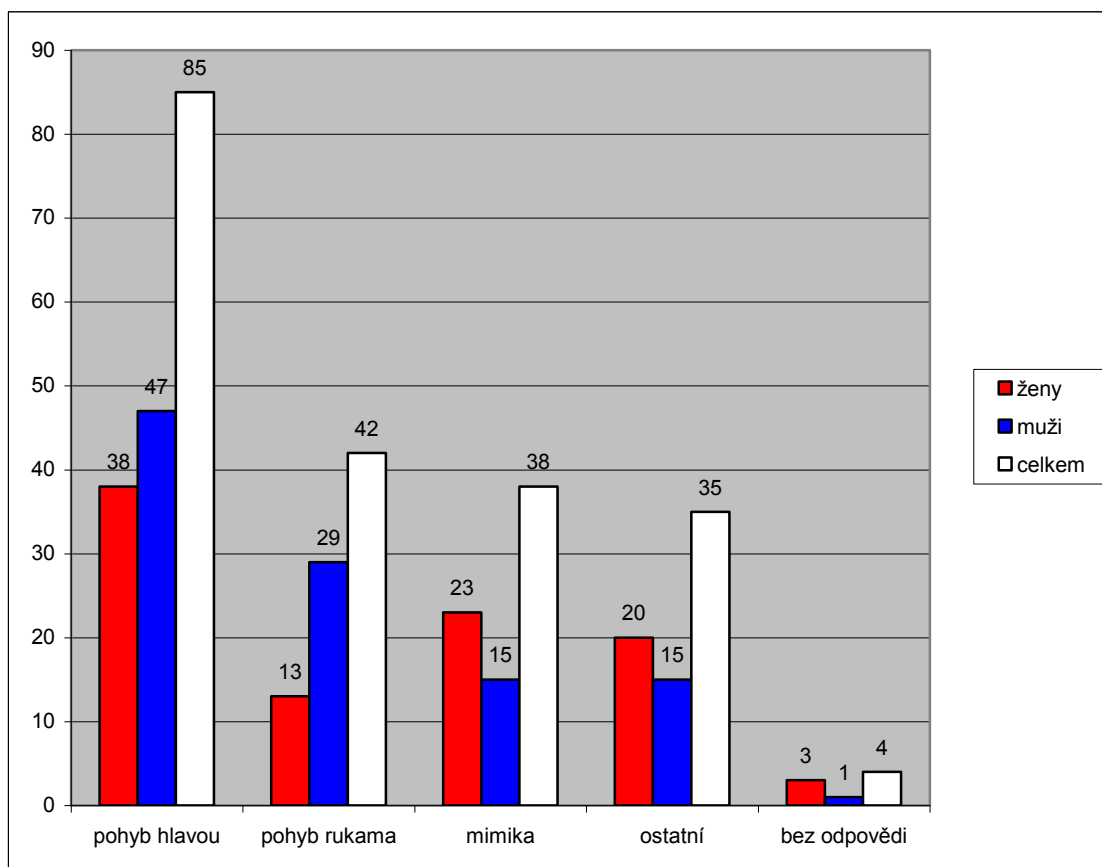
Stanovená teze: Většina respondentů uvede alespoň 1 příklad.

V této otázce jsem se zaměřil na zkoumání negace v mluveném projevu. Každý člověk je individuální osobností a může mít vlastní specifické způsoby, jak vyjádřit nesouhlas s projevem druhého bez použití slov.

Výsledky u žen: 38x byl uveden pohyb hlavou, 13x byl uveden pohyb rukama, 23x byla uvedena mimika(výraz obličeje), 20x byly uvedeny ostatní způsoby a 3 ženy neodpověděly.

Výsledky u mužů: 47x byl uveden pohyb hlavou, 29x pohyb rukama, 15x mimika (výraz obličeje), 15x ostatní způsoby a 1 muž na tuto otázku neodpověděl.

Celkové vyhodnocení: 85x byl uveden pohyb hlavou, 42x pohyb rukama, 38x mimika (výraz obličeje) a 35x ostatní způsoby.

Teze byla potvrzena, většina respondentů uvedla alespoň 1 příklad.

Většina respondentů uvedla pohyb hlavou, z čehož můžeme usuzovat, že tento způsob neverbálního vyjádření nesouhlasu je nejběžnější. Pohyb rukama zahrnoval různá gesta, která šla vyjádřit pomocí rukou (pohyb prstem – ukazováčkem, dlaní, pěstí, celou rukou a podobně). Mezi mimiku (výraz obličeje) respondenti často řadili zamračení se, svrštění obočí a různé úšklebky). K ostatním způsobům jsem počítal příklady, které buď nebyly přímo specifikovány (gesta/gestikulace) nebo byly specifické pro respondenta (dám původci problému přes hubu, demonstrativní odchod, mlčení, nepřiměřené násilí, postoj těla, hlasité oddechnutí, mlasknutí, významný kašel, okusování nehtů).

Zadání šestnácté otázky bylo následující:

16 - Jakým způsobem vyjadřujete nejčastěji zápor na internetu? (chat, fóra, blogy...) + příklady

- a) slovně
- b) celou větou
- c) pomocí smajlíků
- d) jinými způsoby
- e) nevím
- f) střídám výše uvedené způsoby

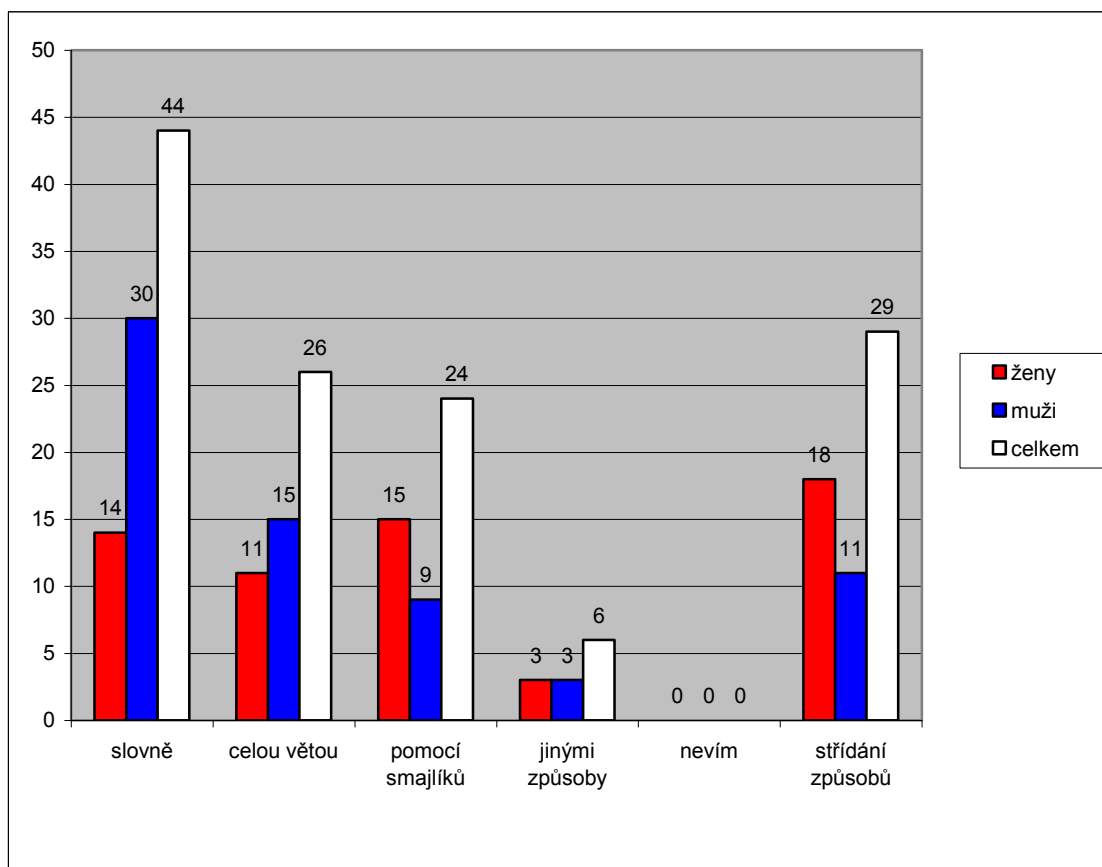
Stanovená teze: Respondenti vyberou minimálně jednu možnost

Komunikace na internetu se odlišuje od běžné reálné komunikace mezi dvěma a více jedinci. Pomineme-li možnost videopřenosu, díky němuž lze komunikovat v reálném času, omezuje se možnost sdělovat informace na psanou formu. Tento způsob se od běžného psaného projevu odlišuje především tím, že jsou pro něj typické různé grafické značky (smajlíci), které se používají pro vyjadřování různých emočních stavů.

Výsledky u žen: 14x byla zvolena možnost a), 11x možnost b), 15x možnost c), 3x možnost d), 0x možnost e), 18x možnost f).

Výsledky u mužů: 30x byla zvolena možnost a), 15x možnost b), 9x možnost c), 3x možnost d), 0x možnost e), 11 možnost f).

Celkové vyhodnocení: 44x byla zvolena možnost a), 26x možnost b), 24x možnost c), 6x možnost d), 0x možnost e), 29x možnost f).

Teze byla potvrzena, respondenti vybrali minimálně jednu možnost.

Nevím, zda to byla má chyba a nevhodně jsem formuloval tuto otázku, ale příklady k jednotlivým odpovědím uvedlo pouze 21 respondentů ze 100. Možná to bylo způsobeno i tím, že to byla jedna z posledních otázek, tak jí nevěnovali patřičnou pozornost a jen zakroužkovali nějakou možnost a nepřečetli si pozorně zadání, na jehož konci bylo napsáno + příklady.

U možnosti a) uváděli respondenti jednoslovné výrazy (ne), u možnosti b) uvedli respondenti příklad věty (myslím, že se mi to nehodí), u možnosti c) byly graficky znázorněny příklady smajlíků (☺) a u možnosti d) byla například odpověď „vypnu komp“.

Zadání sedmnácté otázky bylo následující:

17: Při jaké situaci byste použili zápor typu „nemohu nepřijít“, „nemohu nereagovat“, „nelze neodpovědět“, „není to nesnadné“ a podobně?

a) opravdu nevím, taková spojení nikdy nepoužívám

b) _____

Stanovená teze: Nadpoloviční většina respondentů zvolí možnost a)

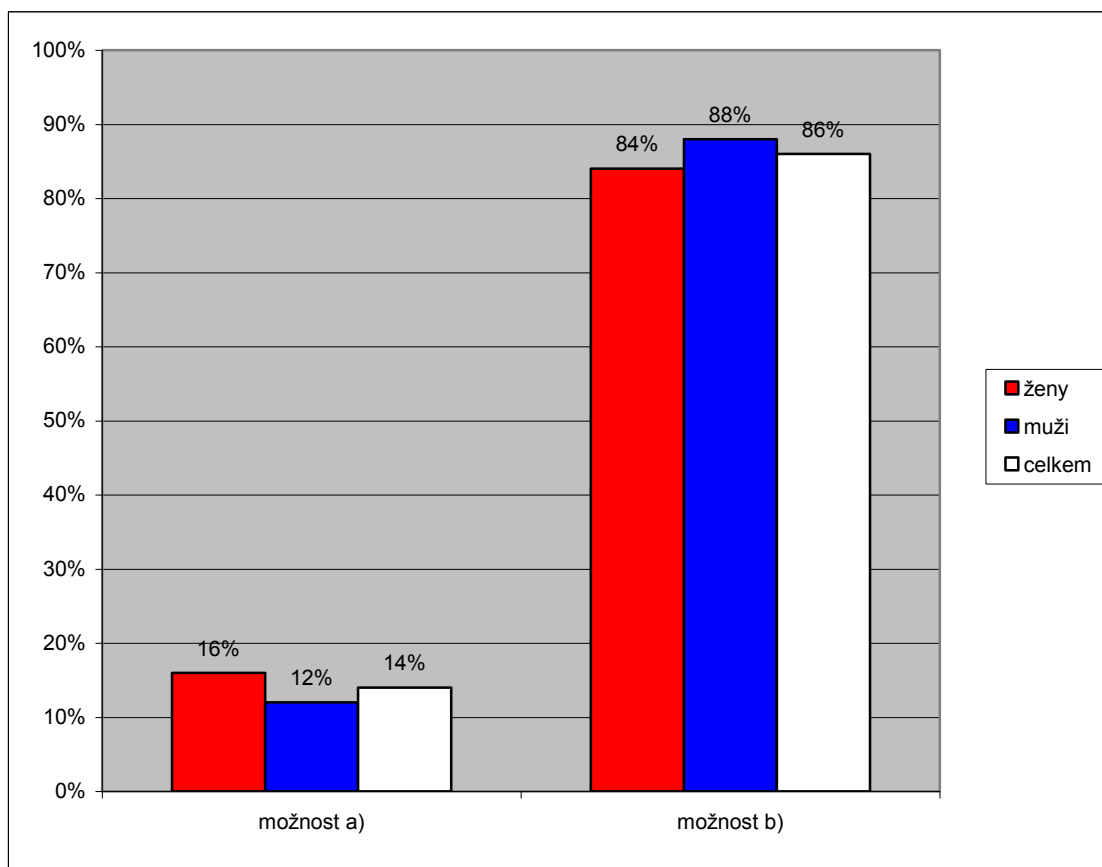
Výsledky u žen: 8 žen (16 % z 50) vybralo možnost a), 42 žen (84 %) vybralo možnost b).

Výsledky u mužů: 6 mužů (12 % z 50) vybralo možnost a), 44 mužů (88 %) vybralo možnost b).

Celkové vyhodnocení: 14 respondentů (14 % ze 100) vybralo možnost a), 86 respondentů (86 %) vybralo možnost b)

Teze nebyla potvrzena, většina respondentů zvolila možnost b).

V této otázce jsem chtěl zkoumat, při jakých situacích používají respondenti uvedené příklady slovních spojení, které na první pohled vypadají jako záporné, ale významově jsou kladné. Většina z těch, kteří zvolili možnost b) uváděla pouze komentář k některému z příkladů (k příkladu „nelze neodpovědět“ uvedl respondent „důležitá otázka“).

Z relevantních odpovědí respondentů bylo zřejmé, že používají tato vyjádření ve škole při diskuzích s profesorem, při formálním rozhovoru nebo při veřejném vystoupení, považují je za takový „vyšší styl“, který v běžné komunikaci nepoužívají.

Zadání osmnácté otázky bylo následující:

18 Byla tu otázka, které jste nerozuměli nebo nevěděli, jak na ni odpovědět?

a) pochopil(a)/ rozuměl(a) jsem všem otázkám

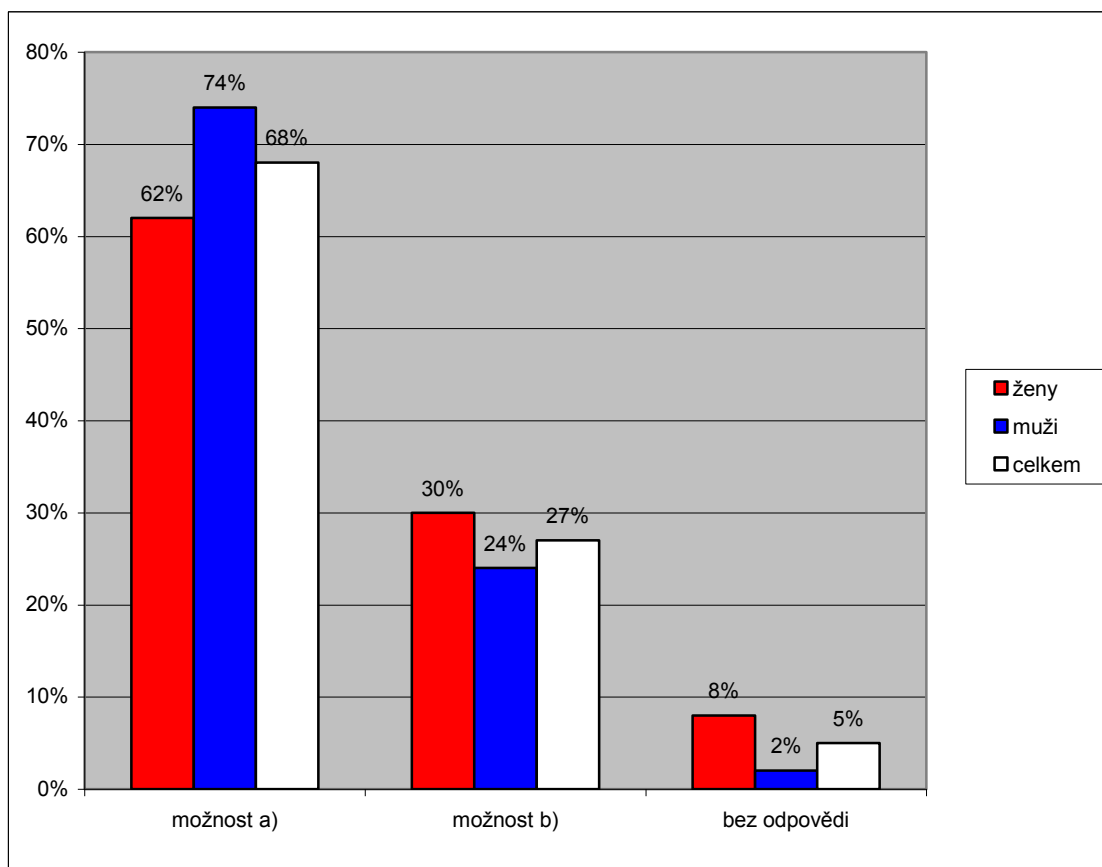
b) nepochopil(a) jsem otázku číslo.....(co Vám bylo nejasné? _____)

Stanovená teze: Respondenti vyberou jednu možnost.

Výsledky u žen: 31 žen (62 % z 50) zvolilo možnost a), 15 žen (30 %) zvolilo možnost b) a 4 ženy (8 %) neodpověděly.

Výsledky u mužů: 37 mužů (74 % z 50) zvolilo možnost a), 12 mužů (24 %) zvolilo možnost b) a 1 muž (2 %) neodpověděl.

Celkové vyhodnocení: 68 respondentů (68 % ze 100) zvolilo možnost a), 27 respondentů (27 %) zvolilo možnost b) a 5 respondentů (5 %) neodpovědělo.

Cílem této otázky bylo zjistit, proč dotyčný respondent neodpověděl na tu kterou otázku., z čehož jsem mohl vyvodit dva závěry: a) zadání mých otázek bylo nejasné, b) respondent si nedokázal vzpomenout na vhodný příklad. Předpokládal jsem, že neznal-li odpověď nebo pokud nepochopil zadání, sdělí mi tuto možnost a), co že však nestalo.

Z respondentů, kteří odpověděli, 3 uvedli, že si nevzpomněli na příklady u otázky č.3, 3 respondenti si nevzpomněli na příklad druhé věty u otázky č. 5, 10 respondentů nepochopilo smysl věty u otázky č. 6, 1 respondent nepochopil zadání otázky č. 10, 5 respondentů neznalo odpověď na otázku č. 11, 4 respondenti si nevěděli rady s otázkou č. 13, dva respondenti měli problém s odpovědí na otázku č. 15 a dva respondenti nevěděli zda uvést příklady u otázky č. 16.

7.2 Přehled vyhodnocení všech hypotéz

Z dotazníků jsem zjistil následující:

1. Větný zápor vyjadřující částečnou negaci je běžnější než zápor členský.
2. 55 % respondentů bylo schopno poznat, že vyjádření částečné negace formou větného záporu je významově stejné jako při vyjádření záporem členským.
3. Většina respondentů byla schopna uvést příklad záporného substantiva, adjektiva a adverbia.
4. 73 % respondentů dokázalo bezchybně převést do záporu kladnou větu, která obsahovala 3 zájmena a sloveso.
5. 24 respondentů dokázalo určit, že větný zápor, který byl součástí příkladové věty, může být příkladem totální negace; 90 % respondentů určilo, že větný zápor z příkladové věty je součástí parciální negace.
6. 78 % respondentů bylo schopno zachovat výjimku v záporné větě při její transformaci do věty nové.
7. 83 % respondentů poznalo transpozici kladu a záporu a v uvedené příkladové větě správně určilo její sémantický význam.
8. 73,45 % validních odpovědí prokázalo, že při záporné odpovědi na kladnou otázku použili respondenti vhodnou formu slovesa.
9. 98 % respondentů bylo schopno vytvořit slovo, které se dalo považovat za antonymum ke slovu příkladovému.
10. 92 % respondentů bylo schopno napsat slovo, ke kterému nelze vytvořit opak.

11. 34 % respondentů bylo schopno vytvořit vhodný opis nebo slovní spojení, které se daly použít jako přechodový stupeň u protikladných dvojic, v jejichž případě se v jazyce nenachází výrazy, které by se daly k vytvoření těchto přechodových mezistupňů použít.

12. 100 % respondentů bylo schopno vytvořit minimálně 1 přechodový mezistupeň u typické dvojice polárních antonym.

13. 7 % respondentů dokázalo poznat, že u komplementárních opozit nelze vytvořit přechodové mezistupně.

14. 99 % respondentů poznalo, že k příkladovému přídavnému jménu lze vytvořit minimálně jedno antonymum, prakticky nikdo však nebyl schopen uvést 4 a více možných příkladů.

15. 88,5 % respondentů (85 z 96), kteří odpověděli na tuto otázku, uvedlo, že při vyjádření negace pomocí neverbální komunikace používají pohyb hlavou.

16. 73 % respondentů používá při vyjadřování záporu na internetu jedno slovo.

17. V této otázce jsem chtěl zjistit, zda slovní spojení typu „nemohu nepřijít“ používají respondenti v některých komunikačních situacích. Vzhledem k tomu, že většina respondentů nepochopila zadání, dostal jsem relevantní odpovědi od velmi malého počtu. Uvedli, že slovní spojení tohoto typu používají při formálním rozhovoru (s vyučujícím, veřejný projev).

18. Tato otázka byla kontrolní. Chtěl jsem od respondentů získat odpovědi, díky nimž bych poznal, proč na některé otázky neodpověděli.

Pouze 28 respondentů uvedlo příklad otázky a někteří i důvod, proč tu kterou otázku nevyplnili, takže jsem opět nezískal dostatečné množství relevantních odpovědí. Zjistil jsem, že 1 respondent nepochopil zadání, 10 respondentů nepochopilo smysl věty u šesté otázky a 19 respondentů si nemohlo vzpomenout na požadovaný příklad.

8. ZÁVĚR

Při vypracování diplomové práce jsem se zaměřil na rozbor různých druhů negace a způsoby jejího vyjadřování. V teoretické části jsem se zabýval teoretickou stránkou negace, rozebíral její členění a názory lingvistů. V metodické části jsem uplatnil poznatky, jež jsem získal při studiu literárních zdrojů o negaci a vytvořil dotazník, ve kterém respondenti odpovídali na 18 otázek, u nichž jsem stanovil 18 hypotéz.

Ne všechny hypotézy se potvrdily tak, jak jsem očekával. Většina mých hypotéz byla potvrzena. Překvapivé výsledky byly pouze u otázek, v nichž jsem zjišťoval informace o negaci a jejím používání v případech, se kterými se respondenti nesetkávají v každodenní komunikaci. V důsledku tohoto důvodu bylo u některých otázek minimální množství vhodných odpovědí.

Na otázky, k jejichž zodpovězení stačily respondentům znalosti ze základní a střední školy, odpověděla naprostá většina z nich vhodným způsobem. Otázky, které se týkaly negace a vyžadovaly použití logického myšlení, byly naproti tomu zodpovězeny vhodnou formou v minimálním množství případů.

Z těchto údajů, které jsem vyhodnocením dotazníku získal, můžeme vyvodit, že respondenti rozumí termínu negace, znají její druhy a možnosti používání, ale vhodným způsobem je zvládnou uplatnit pouze v takových situacích, se kterými se setkávají častěji.

Literární zdroje

1. **CALDA, E.** *Matematika pro gymnázia*. Praha: Nakladatelství Prométheus, 5. vydání, 1999, 170 s. ISBN 978-80-7196-365-3.
2. **ERTL, V. , GEBAUER, J.** *Krátká mluvnice česká*. Vídeň: Hölder-Pichler-Tempsky, 2. vydání, 1928, 199 s.
3. **HAJIČOVÁ, E.** *Negace a presupozice ve významové stavbě věty*. Praha: Nakladatelství Academia, 1. vydání, 1975, 168 s.
4. **HAUSER, P.** *Nauka o slovní zásobě*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2. vydání, 1986, 195 s. ISBN 80-7235-110-9.
5. **KARLÍK, P.** *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1. vydání, 1997, 799 s. ISBN 978-80-7106-980-5.
6. **KEDROV, B.M.** *Negace negace*. Praha: Státní nakladatelství politické literatury, 1. vydání, 1959, 71 s.
7. **LOTKO, E.** *Lexikální negace v současné češtině*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1. vydání, 1973.
8. **MACHEK, V.** *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1. vydání, 1957, 627 s.
9. **MATHESIUS, V.** *Čeština a obecný jazykozpyt*. Praha: Nakladatelství Melantrich, 1. vydání, 1947, 350 s.
10. **MRÁZ, V.** *Logika pro pedagogy*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 2. vydání, 1981, 200 s.
11. **RUSSEL, B.** *Logika, jazyk a věda*. Praha: Nakladatelství Svoboda, 1. vydání, 1967, 279 s.
12. **SOUSEDÍK, P.** *Jazyk – logika – věda*. Praha: Nakladatelství O.P.S., 1. vydání, 2005, 352 s. ISBN 80-7007-212-1.

13. ŠMILAUER, V. *Novočeská skladba*. Praha: Nakladatelství Mikuta, 1. vydání, 1947, 472 s.
14. TRÁVNÍČEK, F. *Historická mluvnice československá*. Praha: Nakladatelství Melantrich, 2. vydání, 1935, 444 s.
15. VACHEK, J. *Obecný zápor v angličtině a v češtině*. Praha: Filosofická fakulta univerzity Karlovy, 1. vydání, 1947, 72 s.
16. WESTON, A. *Argumenty – rukověť pravdy*. Brno: Masarykova univerzita, 1. vydání, 2001, 70 s. ISBN 80-210-2656-1.
17. ZUBATÝ, J. *České sloveso*. Praha: Nakladatelství Academia, 1. vydání, 1980, 512 s.

Elektronické zdroje

1. *Metodický portál RVP*. (online) 2008, poslední revize 2010 (cit. 24.6.2010). Dostupné z <http://clanky.rvp.cz/clanky/G/GYMNAZIALNI-VZDELAVANI.html/>
2. *ROBOVÁ, J.* Výroky a jejich negace (online). 2008, poslední revize 2010 (cit. 24.6.2010). Dostupné z <http://clanky.rvp.cz/clanek/c/G/1174/vyroky-a-jejich-negace.html/>
3. *Ústav formální a aplikované lingvistiky*. (online). 2007, poslední revize 2010 (cit. 24.6.2010). Dostupné z <http://ufal.mff.cuni.cz/pdt2.0/doc/manuals/cz/t-layer/html/>
4. *Ústav pro jazyk český Akademie věd ČR*. (online). 1992, poslední revize 23.5.2010 (cit. 24.6.2010). Dostupné z <http://nase-rec.ujc.cas.cz/archiv.php?art=4062>

Příloha

Dotazník

Dotazník obsahoval 18 otázek a jeho struktura byla následující:

Dotazník zabývající se negací v současné češtině

Pohlaví:

Věk:

Instrukce: Kde je to možné, stačí odpověď zakroužkovat. Pokud tak bude uvedeno, uveďte příklad podle zadání. U některých otázek bude možné odpovědět celou větou.

1. Kterou větu byste použili v běžném rozhovoru:

- a) Nestalo se to mou vinou.
- b) Stalo se to ne mou vinou.

2. Vidíte v těchto dvou větách nějaký rozdíl nebo jsou významově naprosto stejné?

- a) jsou významově stejné
- b) nejsou významově stejné
- c) nevím

3. Vytvořte jakékoliv záporné

a) podstatné jméno -

b) přídavné jméno -

c) příslovce -

4. Převeďte do záporu následující větu: Někdo mi o tom už někdy něco řekl.

5. Co může významově znamenat věta: Nestalo se to mou vinou.

a) _____

b) _____

c) nevím

6. Změňte větu: „Nepřišel než dědeček“ na jinou větu se stejným významem, kterou byste použili vy.

a) _____

b) nevím jak

7. Co znamená věta: Pak že mluví anglicky!

8. Vytvořte zápornou odpověď k následujícím větám:

a) Napsals to? _____

b) Bylas obtěžována? _____

9. Napište ke slovu mír výraz, který vyjadřuje jeho opak: _____

10. Napište libovolné slovo, ke kterému nelze vytvořit opak: _____

11. Jak byste popsali několika slovy skutečnost, kdy něco není ani hluboké ani mělké?

12. Našli byste výrazy, které by mohly tvořit přechodové stupně (mezičlánky) mezi slovy ledový a horký?

ledový _____ horký

13. Našli byste výrazy, které by mohly tvořit přechodové stupně mezi slovy rozbitný a nerozbitný?

rozbitný _____ nerozbitný

14. Které přídavné jméno (jména) může (mohou) tvořit protiklad k přídavnému jménu plný?

a) _____

b) nevím

15. Když s něčím nesouhlasíte a chcete svůj nesouhlas sdělit někomu jinému, můžete použít i neverbální (mimoslovní) způsob(y)? Pokud ano, jaký(é)?

a) _____

b) _____

c) _____

d) nevím

16. Jakým způsobem vyjadřujete nejčastěji zápor na internetu? (chat, fóra, blogy...) + příklady

a) slovně

b) celou větou

c) pomocí smajlíků

d) jinými způsoby

e) nevím

f) střídám výše uvedené způsoby

17. Při jaké situaci byste použili zápor typu „nemohu nepřijít“, „nemohu nereagovat“, „nelze neodpovědět“, „není to nesnadné“ a podobně?

a) opravdu nevím, taková spojení nikdy nepoužívám

b) _____

18. Byla tu otázka, které jste nerozuměli nebo nevěděli, jak na ni odpovědět?

a) pochopil(a)/ rozuměl(a) jsem všem otázkám

b) nepochopil(a) jsem otázku číslo.....(co Vám bylo nejasné? _____)

ANOTACE

Jméno a příjmení:	Miroslav Fruhwirt
Katedra:	Českého jazyka a literatury
Vedoucí práce:	PhDr. Květoslava Musilová, Dr.
Rok obhajoby:	2010

Název práce:	Vyjádření negace v současné češtině
Název v angličtině:	Means of Negation in Czech Language
Anotace práce:	Diplomová práce pojednává o negaci, jejích druzích a způsobech jejího vyjadřování v českém jazyce. Její součástí je i vyhodnocení dotazníku, který byl na toto téma zaměřen.
Klíčová slova:	Negace, negační výrazy, druhy záporu, antonyma
Anotace v angličtině:	Diploma thesis deals with negation, its kinds and ways of its expressing in Czech language. It also presents the results from a questionnaire.
Klíčová slova v angličtině:	Negation, Expression of Negation, Kinds of Negation, Antonyms
Přílohy vázané v práci:	Příloha: Kompletní verze dotazníku
Rozsah práce:	91 stran
Jazyk práce:	Čeština